

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1991 3

91

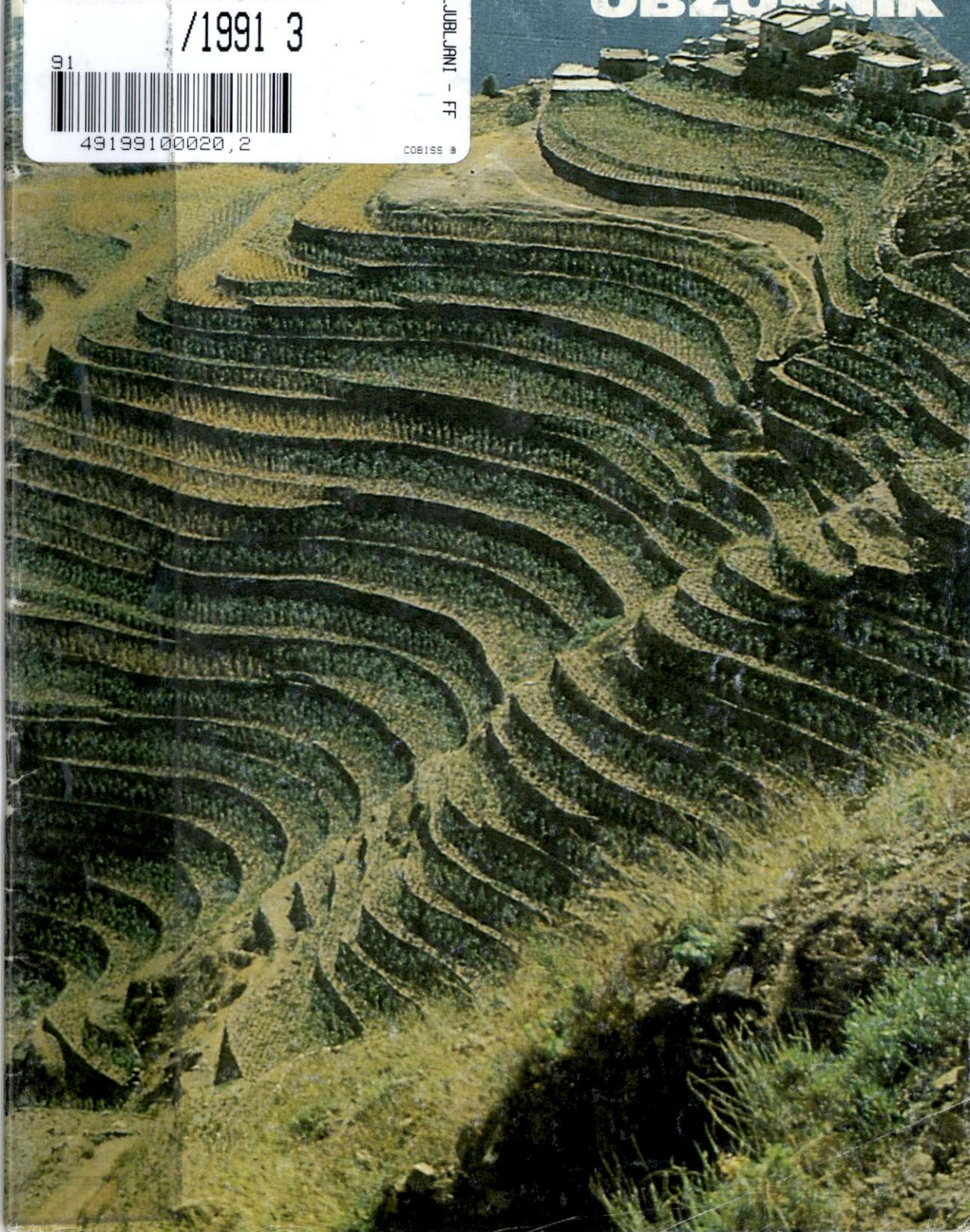

49199100020, 2

COBISS

UNIVERZA V LUBLJANI - FF

GRAFSKI OBZORNIK

Leto 1991, letnik 38, številka 2.

Izhaja štirikrat letno. Izdaja Komisija za geografsko vzgojo in izobraževanje pri Zvezi geografskih društev Slovenije, Ljubljana, Aškerčeva 12. Odgovorni urednik: mag. Slavko Brinovec. Glavni urednik: mag. Drago Perko. Uredniški odbor: Janez Godnov, mag. Marija Košak, dr. Franc Lovrenčak, Tatjana Ogrinc, mag. Milan Orožen Adamič in mag. Maja Umek. Tehnična urednika: mag. Milan Orožen Adamič in mag. Drago Perko. Namizna založnica: Milojka Žalik Huzjan. Računalniški program STEVE za namizno založništvo: mag. Primož Jakopin. Tisk: Povše. Naklada 1000 izvodov. Naročila, reklamacije in prispevke pošiljajte na naslov Zveze geografskih društev Slovenije. Rokopisov in slik ne vračamo. Upoštevamo samo pisne odpovedi do 1. 12. za naslednje leto. Žiro račun pri SDK 50100-678-44109. Izhaja s finančno pomočjo Republiškega sekretariata za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo. Cena enojne številke 50,00 din in dvojne številke 100,00 din. Študenti, dijaki, učenci in člani geografskih društev imajo 20 % popust. Po mnenju Republiškega sekretariata za informacije spada glasilo med izdelke iz 7. točke prvega odstavka 38. člena Zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov.

Za vsebino in jezik prispevkov odgovarjajo avtorji.

UVODNIK	1
STROKOVNI ČLANKI	2
✓Božena Lipej: ZEMLJIŠKE PARCELE - TEMELJ GEODETSKIH EVIDENC	2
✓Drago Perko: SLOVENSKE OBČINE - GOZDNE POVRŠINE	5
✓Marjan Cencen: NOTRANJE MIGRACIJE V NEPALU	6
✓Slavko Brinovec: DIDAKTIČNA NAČELA PRI POUKU GEOGRAFIJE 2	13
✓Matej Gabrovec: JEMEN	17
✓Drago Kladnik: SRI LANĀKA - SOLZA V INDIJSKEM OCEANU	22
✓Tadeja Pačnik, Uroš Zajc: POLUCIJSKE OBREMENTVE REKE PAKE	30
PRIREDITVE	32
✓Karmen Kolnik Kolenc: MESTO GEOGRAFSKIH POJMOV PRI SESTAVI UČNIH NAČRTOV IN UČENJU GEOGRAFIJE	32
OBVESTILA	35
DRUŠTVENE NOVICE	
PUBLIKACIJE	40

NASLOVNICA:

Tipična jemenska vas v Zahodnem hribovju, postavljena na vrh terasiranega hriba. (Foto: Matej Gabrovec.)

O BARVNIH STRANEH GEOGRAFSKEGA OBZORNIKA

Drago Perko

Dragi bralci, pred vami je druga številka osemtridesetega letnika Geografskega obzornika. Kakor smo vam obljubili, smo tudi v tej številki poleg barvne naslovnice obdržali nekaj barvnih notranjih strani in še več: celo povečali smo jih s tri na osem.

V uredništvu smo upali, da bodo odzivi na barvni Geografski obzornik ugodni, vendar toliko pohval zares nismo pričakovali. Tega smo zelo veselili, še bolj pa smo zadovoljni, da smo dobili veliko novih predlogov (večinoma od učiteljev geografije), kako bi našo revijo tudi vsebinsko izboljšali.

Nekaj predlogov smo dobili tudi na javni predstavitvi prve letošnje številke Geografskega obzornika, ki je bila 29. junija 1991 ob 12. uri ob prisotnosti več pomembnih gostov v Zemljepisnem muzeju Slovenije na Trgu francoske revolucije 7 v Ljubljani. Javna predstavitev je bila kar odmevna, saj so obiskovalci v celoti napolnili razstavni prostor muzeja, o predstavitvi pa sta poročala tudi tisk in radio.

Vabimo vas, da nam kakšno pozitivno ali negativno kritiko (glede naše revije ali ostalih geografskih publikacij, pa tudi publikacij s sorodno tematiko, glede razmer v Zvezi geografskih društev Slovenije ali posameznih regionalnih društev), glede problemov geografije kot zanosti in geografije kot šolskega predmeta in podobno) pošljete v taki obliki, da bo primerna za objavo na tem mestu, ali pa v drugem delu revije, ki je namenjen predvsem obveščanju bralcev. S tem bi radi razgibali razmišljanja o geografskih in podobnih problemih in ugotavljali razlike v mnenjih, pogledih, predstavah in podobno.

V letošnjem letu smo dobili že toliko prispevkov, da morajo avtorji do objave počakati kakšno številko ali dve, zato na tem mestu vse avtorje prosimo za razumevanje.

Kljub temu si želimo, da bi še bolj razširili krog sodelavcev naše revije. Vse, ki potujete v manj znane dežele ali slabo poznane predele Slovenije in bi radi o tem pisali v Geografskem obzorniku, prosimo, da že pri snemanju diapozitivov mislite na to, da so za objavo na naslovnici najbolj primerni pokončni diapozitivi, med tekst pa je lažje uvrstiti leže-

če dispozitive. Poleg vsebine in kvalitete diapozitiva je potrebno paziti tudi na kompozicijsko skladnost posnetka. Posamezne prispevke običajno popestrimo z dvema, tremi ali štirimi diapozitivi, vendar avtorje prispevkov prosimo, da nam predložijo vsaj 10 do 20 diapozitivov, da lahko uredništvo skupaj z avtorjem potem za objavo izbere nekaj vsestransko najbolj primernih. Veseli smo, če dobimo diapozitive predčasno, še pred oddajo samega prispevka, saj v tiskarno oddamo najprej prav dipozitive, iz katerih naredijo štiri črnobeke izvlečke za posamezne barve, šele nato pa oddamo s pomočjo namiznega založništva in računalnika urejene in pripravljene članke, ki gredo potem skupaj z izvlečki iz diapozitivov v tisk.

Z barvnimi diapozitivi smo v prvi številki popestrili članek o Nepalju, v drugi številki članek o Sri Lanki, Nepalju in Jemnu, v tretji in četrti številki, ki bosta verjetno izšli skupaj, pa nameravamo, če bo šlo vse po sreči, na tak način predstaviti še Salomonove otoke, Kilimandžaro in nekatere afriške dežele.

In še obvestilo za vse, ki bi radi kupili posamezne številke prejšnjih letnikov: v Zemljepisnem muzeju Slovenije na Trgu francoske revolucije in na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU na Novem trgu 5 je na voljo še nekaj izvodov številke letnika 1989 in prva številka letnika 1991, letnik 1990 pa je žal že v celoti pošel. Posebej opozarjamo učitelje in mlade raziskovalce na dvojno številko 3-4 iz letnika 1989, ki prinaša navodila za izdelavo raziskovalnih nalog in je bila natisnjena v višji nakladi, tako da je na zalogi še dobrih 100 izvodov, trenutno še po stari ceni, ki znaša le 50,00 din.

ZEMLJIŠKE PARCELE - TEMELJ GEODETSKIH EVIDENC

Božena Lipej

UDK 528.44

ZEMLJIŠKE PARCELE - TEMELJ GEODETSKIH EVIDENC

Božena Lipej, mag., Republiška geodetska uprava, Kristanova 1, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 528.44

LAND PARCELS - THE BASIS FOR SURVEYING RECORDS

Božena Lipej, mag., Republiška geodetska uprava, Kristanova 1, 61000 Ljubljana, Slovenia

Prispevek obravnava osnovne značilnosti temeljne geodetske evidence zemljiškega katastra v povezavi z evidenco zemljiške knjige.

The article describes basic characteristics of the basic surveying record Real property register in connection with Land register record.

V geodeziji srečamo kar nekaj katastrov. Iz latinskega prevoda terminov dobimo za kataster sestavljenko iz caput-glava in registrum-register, popis, spisek, imenik. Sledil je capitum registrum, capitastrum, catastrum in končno današnji izraz kataster.

Geodeti vodijo evidence o komunalnih napravah v katastrih komunalnih naprav in zbirnih katastrih komunalnih naprav, evidence o zemljiščih v zemljiškem katastru, zgradbe pa naj bi se podrobneje opisovale v bodočem katastru zgradb.

Zemljiški kataster, ki je v preteklosti nastal zaradi odmerjanja davkov od kmetijske proizvodnje, je uradna evidenca o zemljiščih (parcelah) s podatki o legi, obliki, površini, vrsti rabe zemljišč, katastrskem razredu in katastrskem dohodku. Povezan je z zemljiško knjigo, ki daje vpogled v nekatere stvarne pravice na zemljiščih. Zgodovinski razvoj teh evidenc in njihovih pojavnih oblik je pomemben za proučevanje rasti urbanih celot, pozidanosti, razdrobljenosti in posestnih stanj, zapis v prispevku pa bo v grobem predstavil kompleksnost sedanjega evidenčnega sistema.

Podatke zemljiškega katastra vodijo občinski upravni organi, pristojni za geodetske zadeve. So osnova za urejanje lastniških odnosov na zemljiščih, premoženjsko-pravnih razmerij, odmero davka od kmetijstva, pridobivanje in oddajanje stavbnih zemljišč, določanje zemljiškega maximuma, določitev statusa kmeta, pripravo prostorskih izvedbenih načrtov, izračun nadomestil za uporabo stavbnih zemljišč, evidentiranje prostorskih pojavov, uveljavljanje pravic, izdajo dovoljenj in drugo. Podatki v lastnin-

sko-davčnem operatu se vodijo pisno in grafično. Med pisnimi so različni podatki, vezani na parcelo (npr.: status lastništva, vrsta rabe, površina, za novejša načrta tudi koordinate posestnih mejnih točk). Vodijo se računalniško z enkrat letnim vzdrževanjem oziroma v vedno več občinah z interaktivnim tekočim vzdrževanjem. Grafični podatki so prikazani na zemljiškokatastrskih načrtih (staro ime: katastrske mape). Na podlagi grafične izmere iz prejšnjega stoletja so bili ti načrti izdelani za celotno območje Slovenije večinoma v merilih 1 : 2 880 (slika 1), 1 : 1 440, 1 : 720, 1 : 5 760, na območjih intenzivne pozidave in intenzivne izrabe kmetijskih zemljišč pa kasneje na podlagi numerične izmere v merilih 1 : 500, 1 : 1 000 (slika 2), 1 : 2 000 in 1 : 2 500 (zemljiškokatastrski načrti numerične izmere pokrivajo slabih 11 % ozemlja Republike Slovenije). Za nekatera intenzivna območja pozidave so bili izdelani topografskokatastrski načrti v merilih 1 : 500 do 1 : 2 500 (za okoli 6 % ozemlja R Slovenije). Za celotno Slovenijo so bili izdelani tudi pregledni zemljiškokatastrski načrti (PKN) v merilu 1 : 5 000 v formatu in razdelitvi na liste temeljnih topografskih načrtov v merilu 1 : 5 000. Uporaba le-teh je na ravni pregleda lastniških parcelnih razmejitev za namene evidentiranja in planiranja različnih potreb in prostorskih opredelitev.

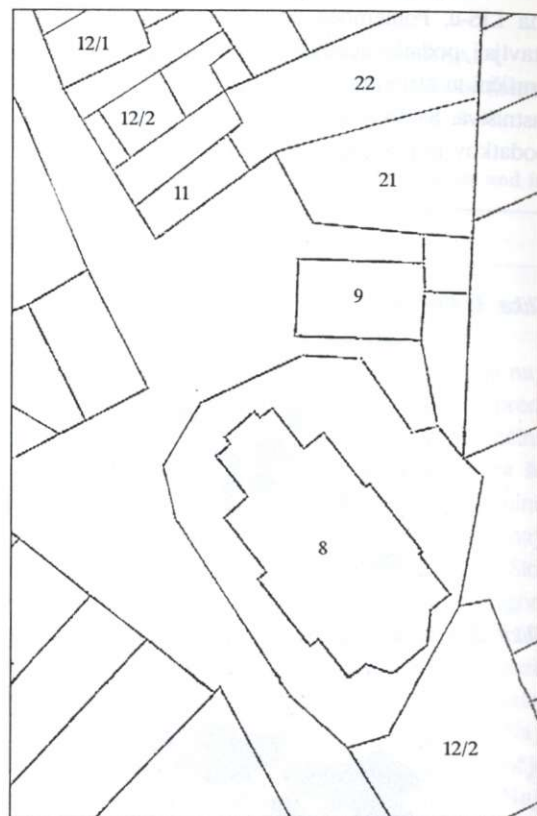
Načrti grafične izmere ne ustrezajo današnjim standardom sodobnih in popolnih evidenc, zato se je začela izvajati načrtnejša obnova teh načrtov, kar zagotavlja skladnost s stanjem v naravi in s tem raznovrstnejšo uporabo.

Za izdajanje podatkov je pristojna občinska oz.

Slika 1: Zemljiškokatastrski načrt grafične izmere v merilu 1 : 2 880. Vir podatkov: OGU Kočevje, 1990.

Slika 2: Zemljiškokatastrski načrt numerične izmere v merilu 1 : 1 000. Vir podatkov: OGU Kočevje. Izdelal: Inštitut Geodetskega zavoda RS, 1991.

medobčinska geodetska uprava, ki na zahtevo stranke, izražene z vlogo, izdaja različne kopije, prerise in izpise podatkov, ki imajo stopnjo tajnosti uradna tajnost - interno. Za podatke se zaračunavajo materialni stroški, ki nastanejo pri kopiranju in ustrezne geodetske takse po Zakonu o upravnih taksah. Za različna proučevanja, tudi geografska, in nekatere praktične potrebe so na voljo tudi površine parcel po katastrskih kulturah, razredih in sektorjih lastništva. Najpogosteje pridobivajo podatke lastniki zemljišč, ki dobijo s kopijo posestnega lista in katastrskega načrta vse podatke o zemljiščih, ki sestavljajo njihovo posestvo. Podatki so uporabni in potrebni pri prometu z zemljišči, pridobivanju zemljišč za gradnje, upravljanju z zemljišči, cenitvi vrednosti zemljišč, prostorskem planiranju in drugje.

Evidenca zemljiškega katastra je tesno povezana z evidenco zemljiške knjige, kjer se v pravnem smislu evidentirajo določena pravna razmerja na

nepremičninah, zemljiščih in stavbah (knjižne pravice). Knjižne pravice se delijo na stvarne (npr. lastninska, služnostna pravica), pravico uporabe stvarnega bremena (npr. določene storitve ob prevzemu posestva v užitek) in nekatere pravice obligacijskega značaja (npr. predkupna, odkupna pravica). Zemljiška knjiga se vodi pri enotah temeljnih sodišč, ki so organizirane za posamezne ali več občin skupaj. Evidenca, ki jo vodi zemljiška knjiga (glavna knjiga, zbirka listin) je ročno nastavljena, z rokopisom se vanje vnašajo tudi vse spremembe. Izdajanje podatkov se opravlja s prepisovanjem.

Zaradi tesnih povezav zemljiškega katastra z zemljiško knjigo so v drugih republikah organizirali vodenje podatkov v enotni evidenci nepremičnin, v Sloveniji pa smo se na podlagi strokovne presoje odločili za ločeno vodenje. Razvoj se odvija na vsakem od obeh področjih neodvisno ob dogovorjenem načinu medsebojne izmenjave podatkov. Za

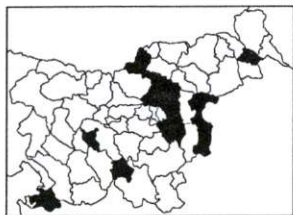
geodezijo je v tem trenutku življenjskega pomena, da se čimprej vključi v izgrajevanje geodetske osnove v GIS-u (geografski informacijski sistem), oziroma LIS-u. Pomemben podatkovni sloj bodo predstavljali podatki zemljiškega katastra, kjer bo zajet grafični in atributni del, poudarek pa bo na definiciji lastništva. Samo nova orientacija v izgrajevanju baz podatkov in podatkovnih modelov bo zadostila vse-

stranskemu povpraševanju po geodetskih bazičnih podatkih.

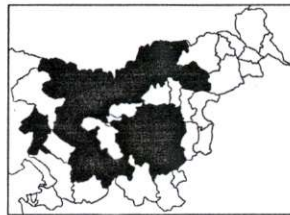
1. *Katalog podatkov geodetske službe, 1985, 1990. Republiška geodetska uprava. Ljubljana.*
2. *Mlakar, G. 1986: Kataster 1, zemljiški kataster in zemljiška knjiga. Tehniška založba Slovenije. Ljubljana.*

K članku: Drago Perko - Slovenske občine - gozdne površine

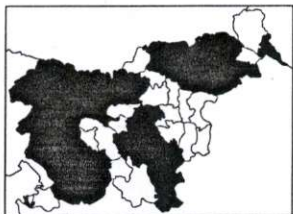
Slika 1: Občine s padcem gozdnih površin med letoma 1971 in 1981.

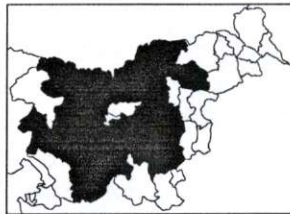
Slika 3: Občine z deležem gozda nad 50% leta 1981.

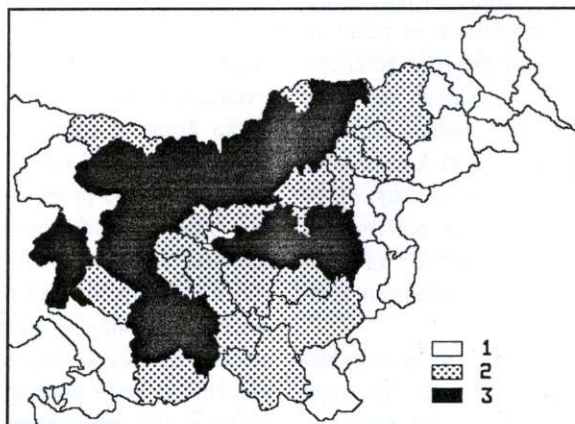
Slika 2: Občine s porastom deleža gozda med letoma 1971 in 1981.

Slika 4: Občine z deležem gozda nad povprečjem Slovenije leta 1981.

Slika 5: Občine z deležem gozda pod 45 % (1), med 45 in 55 % (2) in nad 55 % (3).

SLOVENSKE OBČINE - GOZDNE POVRŠINE

Drago Perko

UDK 630*9 (497.12)

SLOVENSKE OBČINE - GOZDNE POVRŠINE

Drago Perko, mag., Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 630*9 (497.12)

SLOVENE COMMUNITIES - FOREST AREAS

Drago Perko, mag., Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana, Slovenia

Prispevek prikazuje rast gozdnih površin in nekatere regionalne razlike v Sloveniji glede na različno gozdnatost posameznih občin.

The task represents the growing of forest areas and its effects on regional differences in Slovenia.

Po sešteti podatkih za posamezne občine je leta 1971 gozd pokrival 9351 km² ali 46 % površine Slovenije, leta 1981 pa 9648 km² ali 48 %. Na osnovi takega gibanja bi bila šele na začetku devetdesetih let več kot polovica Slovenije porasla z gozdom. Vendar ti podatki (1) ne prikazujejo dejanskega stanja, saj ugotavljanje spreminjanja rabe tal poteka največkrat z vsaj nekaj letno zamudo. Po bolj stvarnih ocenah (2) je bilo leta 1961 9432 km² ali 47 % Slovenije pokrito z gozdom, leta 1971 9851 km² ali 49 %, že leta 1981 več kot pol ali natančneje 10 269 km² ali 51 % in leta 1991 dobrih 10 700 km² ali 53 %. Gozdne površine se povečujejo predvsem na račun pašnikov in travnikov (npr. pašniške površine so se v obdobju 1971 do 1981 zmanjšale za več kot 21 000 ha).

Med letoma 1971 in 1981 so se gozdne površine zmanjšale samo v 13 občinah (slika 1), najbolj v občinah Izola, Velenje (v obeh 6 %) in Brežice (4 %). V 24 občinah so se površine zmanjšale ali povečale za manj kot 1 %. Gozdne površine so se povečale v 47 občinah, najbolj v občinah Tolmin, Cerknica, Postojna, Mozirje (v vseh nad 5 %), Logatec in Nova Gorica (v obeh dobrih 10 %). Podobno se je delež gozdnih površin v istem obdobju prav tako zmanjšal v 13 občinah, v 7 je bil enak, v 40 pa je porasel (slika 2).

Leta 1971 je gozd zavzemal več kot polovico površine občine v 30 občinah, leta 1981 v 32 (slika 3), leta 1991 pa v 34 občinah. To so predvsem občine s prevlado alpskega in predalpskega sveta (izjema je občina Tolmin).

Leta 1971 je bil delež gozdnih površin večji od povprečja Slovenije v 25 in 10 let kasneje v 24 občinah (slika 4). To velja predvsem za občine, ki

zavzemajo osrednje in severne dele Slovenije in ne segajo v subpanonski in submediteranski svet.

V splošnem (slika 5) je tako delež gozda največji v alpskem ter zahodnem in osrednjem predalpskem svetu. Največji delež gozda ima občina Ravne na Koroškem s 70 %, skoraj toliko pa še občine Radlje ob Dravi, Tržič in Logatec. V skupino nad 60 % spadajo po vrsti od največjega do najmanjšega deleža gozdnih površin še občine Slovenj Gradec, Škofja Loka, Mozirje, Litija, Zagorje ob Savi, Trbovlje, Postojna, Idrija, Hrastnik in Laško. Okrog polovice površin občine zavzema gozd v občinah vzhodnega predalpskega sveta in nekaterih dolenskih in notranjskih kraških občinah. Najmanjši delež gozda je značilen za občine na območju subpanonskega in submediteranskega sveta. Najmanjši delež gozda ima razumljivo občina Ljubljana Center (okrog 6 %), manj kot tretjino površin pa pokriva gozd v občinah Izola, Piran, Lendava, Ljutomer, Koper, Gornja Radgona, Lenart, Murska Sobota, Ormož, Ptuj, Sežana, Ljubljana Bežigrad in Brežice. Splošna značilnost je tudi, da v večini občin z visokim deležem gozdnih površin delež še narašča, v več občinah z nizkim deležem pa pada, tako da se razmere v posameznih občinah vse bolj oddaljujejo od povprečja Slovenije, hkrati s tem pa se večajo regionalne razlike znotraj Slovenije. Ne glede na te razlike pa Slovenija kot celota postaja vse bolj deželna gozda in postavlja se vprašanje smotrnosti nadaljne rasti deleža gozda za slovensko državo.

1. Kladnik, D. 1983: Računalniški izpis rabe tal za Slovenijo po katastrskih občinah in občinah. Ljubljana.
2. Statistični letopis republike Slovenije 1990. Zavod republike Slovenije za statistiko. Ljubljana 1990.

NOTRANJE MIGRACIJE V NEPALU

Marjan Cencen

UDK 314.72 (541.35)

NOTRANJE MIGRACIJE V NEPALU

Marjan Cencen, mag., Matke 23 A, 63312 Prebold, Slovenija

UDC 314.72 (541.35)

INNER MIGRATION OF NEPAL

Marjan Cencen, mag., Matke 23 A, 63312 Prebold, Slovenia

Povečana rast prebivalstva v nepalskem sredogorju in visokogorju je zaradi agrarne prenaseljenosti povzročila močne migracije v Teraj. V tem nižinskem delu Nepala prihaja do novih ekoloških, socialnih in političnih problemov, ki jih vlada poskuša reševati z načrtnimi preselitvami.

Higher rate of population growth in Middle and High mountain areas of Nepal caused stronger migrations into Terai. Uncontrolled settling caused in southern lower part of Nepal new ecological, social and political problems which the government tries to solve with migration planning.

Specifična geografska lega Nepala med Himalajo in Gangeško nižino se ne odraža le v naravno-geografskih pogojih, ampak vpliva tudi na družbene procese v državi. Že v preteklosti je ta lega igrala pomembno vlogo v obdobju oblikovanja enotne države, danes pa naravne značilnosti vplivajo na načine administrativnega upravljanja, lastništvo kmetijskih površin, deagracijo okolja, pa tudi migracije.

ZNAČILNOSTI MIGRACIJ

V dosedanjem razvoju migracijskih gibanj v Nepalju ne gre za sicer značilen pojav v manj razvitih državah, kjer so migracije usmerjene predvsem s podeželja v mesta. Gospodarski sistem pretežno agrarne države še ne razpolaga s pogoji za zagotavljanje občutnejšega prehoda zaposlovanja iz primarne v sekundarni oziroma terciarni sektor. Pri tem ima dodatni pomen tradicionalna povezanost nepalskega človeka s podeželjem oziroma z zemljo. Stopnja urbanizacije je v Nepalju relativno nizka, saj je leta 1981 dosegla le 6,3 % (1).

Nepal je že v prejšnjih stoletjih imel zelo intenzivne migracijske premike, vendar so bile takratne migracije predvsem sezonskega značaja. Vzroke zanje lahko iščemo v geografskem položaju države, ki predstavlja prehodno območje med pokrajinami severno in južno od Himalaje. Razlike v naravnih pogojih med Gangeško ravnino in Tibetom z zaledjem Kitajske so zaradi različnosti proizvodov v obeh

Preglednica 1: Rast prebivalstva med letoma 1911 in 2001 (5).

Leto	Število prebivalcev	Letna stopnja rasti v %
1911	5 639 000	-
1921	5 574 000	0.13
1930	5 533 000	0.07
1940	6 284 000	1.16
1952/54	8 473 000	2.30
1961	9 413 000	1.65
1971	11 556 000	2.07
1981	15 023 000	2.66
Ocena:		
1986	17 131 000	2.66
1987	17 557 000	2.49
1991	19 370 000	2.49
1996	21 539 000	2.15
2001	23 593 000	1.84

Preglednica 2: Agrarna gostota v Nepalju na ha (1).

Leto	1952/54	1961	1971	1981
Visokogorje	-	-	9.3	10.6
Sredogorje	-	-	6.5	7.6
Visokogorje in sredogorje	5.0	5.6	6.8	8.0
Teraj	2.1	2.4	3.1	4.7
Skupaj	3.4	3.8	4.7	6.1

Slika 1: Annapurna III. z vzhoda. Strma pobočja vzdolž zgornjega toka himalajskih rek pogosto onemogočajo gradnjo širokih poti ali celo cest, saj z destabilizacijo tal prihaja do mnogih podorov in plazov. Zaradi oteženih komunikacij in oskrbe se mnogi prebivalci visokogorskega pasu selijo v nižinske, bolj dostopne predele Nepala. (Foto: Marjan Cencen.)

Slika 2: Namche Bazar je nastal na stičišču trgovskih poti med Tibetom in nižinskimi območji Nepala. Pred propadom ga je po kitajski priključitvi Tibeta in zatonom trgovine obvaroval hitro razvijajoči se turizem, zato se neprestano širi na nekdanje obdelovalne terase. (Foto: Marjan Cencen.)

okoljih omogočile živahno izmenjavo blaga. Ta je sicer potekala predvsem med osrednjim Nepalom in Tibetom, kajti visokogorski prehodi čez himalajsko verigo so predstavljali manjšo oviro za trgovce, kot pa zaradi malarije ogroženi Teraj. Prisotnost Britancev v Indiji je nekoliko spodbudila stike z jugom, vendar so himalajska ljudstva še vedno potovala na sever. Razlogi za to so tako njihova kulturna in religiozna podobnost s Tibetanci, s katerimi imajo skupne prednike v ljudstvih tibetansko - burmanskega porekla, kot tudi zanje ugodnejše naravno okolje. Sezonski migranti iz obmejnih pokrajin so poleti potovali na sever, na jesen pa ob koncu monsuna na jug. Za nepalska obmejna ljudstva, kot so Sherpa (Šerpé), Tharu, Nyishangba in Dolpa, so bila trgovska mesta v Tibetu bližja od tistih v nepalskih nižinah. Prav tako so jim bolj ustrezali tibetanski pašniki, kamor so poleti potovali s številnimi čredami.

Ti živahni migracijski tokovi, ki predstavljajo bistvo nekdanjih migracij v Nepal, so bili skoraj povsem prekinjeni v petdesetih letih tega stoletja, ko je zaradi kitajske okupacije Tibeta tamkajšnje trgovsko življenje malodane zamrlo. Trgovski potenciali so izginili, ali pa so se usmerili v notranjost Kitajske. Zapora Tibeta je postala najpomembnejši vzrok za preusmeritev trgovine obmejnih ljudstev v nepalske nižine in v ostale države Južne in Jugovzhodne Azije. Tega stanja ni bistveno spremenila niti nekoliko oživljena trgovina po delni liberalizaciji kitajske politike v Tibetu.

Preusmeritev sezonskih in trajnih migracij na jug ne ponehuje, še posebej zaradi pomanjkanja prometnih zvez na severu, kar zelo otežuje redno in zadostno oskrbo obmejnih pokrajin. Tako so severna območja postala najbolj izpostavljena depopulacijskim procesom. Delna izjema je okrožje Khumbu, kjer Šerpam stalno večanje obiska turistov omogoča dobre pogoje za preživljanje v domačem okolju.

VZROKI IN SMERI MIGRACIJ

Za pospešeno odseljevanje z goratih območij Nepala so vzroki različni. Ram K. Panday je med vzroke širšega značaja vključil naslednje (2):

- Geografski pogoji - za življenje so v Nepal, zelo pestri, naravno okolje se zaradi vplivov reliefa in

klime zelo hitro spreminjajo. Številne poplave, plazovi, suše in močna erozija uničujejo kmetijske površine, kar vodi ljudi k iskanju novih. K migracijam jih sili tudi izčrpavanje obstoječih obdelovalnih površin.

- Ekonomski razlogi - so povezani z geografskimi, kajti zelo omejeni pogoji za preživljanje v starem okolju in majhne možnosti za zaposlitev izven kmetijstva silijo ljudi v iskanje boljših zaposlitvenih možnosti v drugem okolju.
- Politični razlogi - izhajajo predvsem iz spreminjajoče gospodarske politike države do različnih poklicev v različnih obdobjih. Tako je nekaj časa država odkrito podpirala selitev v Teraj. Med politične razloge je potrebno vključiti tudi prizadevanje nepalske vlade, da prostor ob indijski meji poseli z Nepalci, kajti vse več Indijcev, ki so imeli boljše finančne pogoje, je prihajalo kupovat zemljo za naselitev v južni Nepal. V ta namen so po potrebi spremenili tudi državljanstvo, vendar bi v primeru sporov z Indijo njihova politična lojalnost bila verjetno vprašljiva.
- Socialnokulturni razlogi - imajo več izvorov. Med njimi so pomembni verski motivi, poroke, izobraževanje, vojaška služba ipd. V novejšem času stik z obiskovalci iz tujine motivira zlasti mlajše ljudi, da se izseljujejo iz odročnejših predelov Nepala proti mestnim središčem.

CBS je leta 1981 zbral statistične podatke po vzrokih za migracije (preglednica 3). Kar pri 36 % moških so bili glavni vzroki za selitev boljši pogoji za kmetijstvo, pri 15 % trgovina in pri 8 % storitve. Te ugodnosti je v glavnem mogoče najti v Teraju in razen za kmetijstvo tudi v mestih sredogorskega pasu. Glavne smeri migracij so usmerjene ravno na ta okolja.

Pri ženskah je bila po pričakovanju glavni razlog za selitev poroka (30 %), sledita pa kmetijstvo (19 %) in trgovina (11 %). Velik del migrantov ni navajal razlogov za selitev, kar je mogoče pojasniti z njihovo starostjo. To so večinoma otroci, odvisni od odločitev staršev.

Kot smo že omenili, je nekakšna posebnost nepalskih migracij, da v približno treh desetletjih, odkar so postale intenzivnejše, ni mogoče ugotavljati njihove izrazite usmerjenosti v urbana okolja. To posebnost bi lahko pojasnili s prav tako posebnimi

Preglednica 3: Vzroki migracij (1).

Vzrok	Moški		Ženske	
	Število	%	Število	%
Trgovina	91 938	15.0	73 567	11.1
Kmetijstvo	221 438	36.3	128 465	19.4
Storitve	47 331	7.7	6 719	1.0
Šolanje	24 162	4.0	10 542	1.6
Poroka	6 184	1.0	200 515	30.3
Ostalo	219 540	36.0	241 778	36.6
Skupaj	610 593	100.0	661 695	100.0

okoliščinami, v katerih je prišlo v Nepal do migracijskih premikov. Vzroke zanje bi lahko razdelili takole:

- odstranitev nevarnosti malarije v Teraju in s tem v zvezi pridobitev novih kmetijskih površin,
- državna politika, ki zaradi vse večjih problemov pri pridelavi zadostnih količin hrane poskuša čim več družinam omogočiti samopreskrbo s hrano in zato podpira agrarni razvoj z ustrežno ekonomsko politiko,
- slaba finančna moč Nepalcev za investiranje v nekmetijske dejavnosti in neugodna surovinska baza države za razvoj industrije,
- socialnokulturni razlogi, ki izhajajo iz že omenjene tradicionalne tesne povezanosti Nepalcev s podeželjem.

David Seddon, ki je na začetku sedemdesetih let raziskoval vzroke za migracije v zahodni razvojni regiji Nepala, je ugotavljal, da odločitev za migracijo v šestdesetih in sedemdesetih letih ni bila nenadna, saj so kmetje v sredogorju raje vzdrževali kmetijo na robu propada in vzeli posojila, ki jih niso mogli nikoli vrniti, kot pa da bi se takoj izselili (3). Izselitev je bila reakcija obupa. Migracije so pogojevale socialne spremembe, ki so bile najizrazitejše v osemdesetih letih. V petdesetih letih so namreč med razlogi za migracijo prevladovali naravne nesreče (poplave, plazovi), novejša poročila posameznih organizacij (ICIMOD, CEDA, ILO) pa poročajo predvsem o zadolževanju malih kmetov. Ti predstavljajo večino nepalskega prebivalstva in so torej največji migracijski potencial.

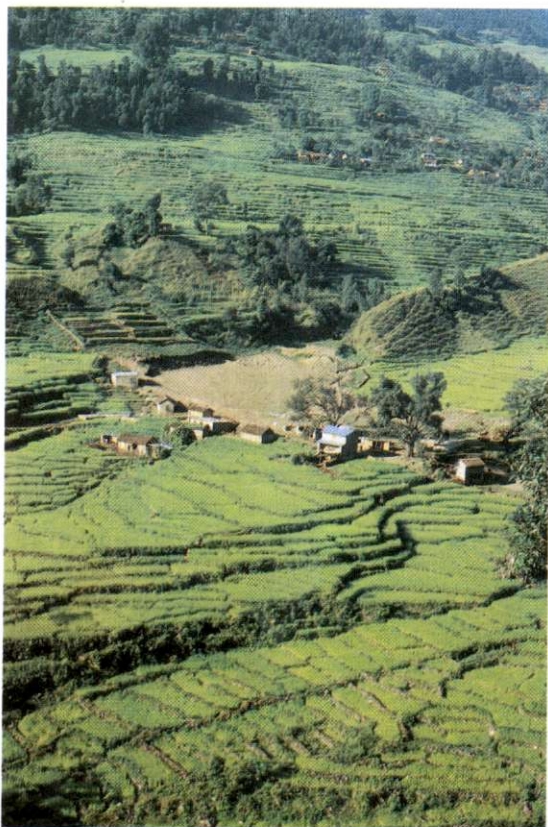
Izguba zemlje je postala glavni razlog migracij. Ker možnosti za nadomestne poklice na podeželju v

sredogorju praktično ni, je iskanje nove zemlje osnovni cilj teh kmetov. Obstajajo primeri, ko so se začasno izselili le nekateri člani družine v želji, da bi z delom izven doma zaslužili denar, ki bi jim pomagal obdržati zemljo. Šele če ta poskus ni uspel, so se izselili tudi ostali člani družini. Ni malo primerov, ko so kmetje ob žetvi oddali večino pridelka za povrnitev starih dolgov. Če je bila žetev slaba, je bil to nedvomen razlog za selitev, kajti dolgovi so ostali (to se je dogajalo npr. leta 1972). Med razlogi za selitev so tudi povečane družine in s tem manjši delež hrane na osebo. 36 % kmetov, ki so se odselili v Teraj, je imelo pred preselitvijo le 0,68 ha (1 bigha) zemlje, kar ni zadostovalo za številno družino, v Teraju pa je bilo le 6 % kmetov z manj kot 1 bigha zemlje (3).

Od 1971 do 1981 je število stalnih migrantov po podatkih CBS naraslo z 0,45 milijona na 0,93 milijona, kar pomeni porast za 109 % (1). Med tistimi, ki so migrirali med tremi pokrajinskoekološkimi pasovi, prevladujejo moški z 52 %. Ženske prevladujejo pri prostorsko krajših migracijah, običajno znotraj okrožja ali med dvema sosednjima okrožjema. Pri tem gre največkrat za poroko. Leta 1971 kot tudi leta 1981 je izhajala večina migrantov iz sredogorja, najmanj pa iz Teraja (preglednica 4). Negativni migracijski saldo sta torej imela sredogorje in visokogorje, pozitivnega pa Teraj. Leta 1971 sta ti dve območji izgubili okrog 360 000 oziroma 400 000 prebivalcev na račun Teraja, v naslednjem desetletju pa je bil ta odliv 420 000 oziroma 260 000. Teraj je pridobil 690 000 novih prebivalcev. Ta ogromen odliv je povzročil radikalno povečanje prebivalstva v Teraju, kar za 4,19 % letno, vendar to ni bilo povsod enako. Največje povečanje je bilo na vzhodu, zatem v osrednjem in šele nato v zahodnem delu. To je mogoče razložiti z boljšo kvaliteto in dostopnostjo zemlje, ki je na vzhodu bolj rodovitna v primerjavi z ostalim delom. Population Monograph navaja med razlogi za tako razporeditev prebivalstva še večjo količino padavin in popolnejše uničenje malarije na vzhodu (1).

Prevladujoča smer migracij je sever - jug. Tako v vzhodnem Teraju izhaja 67 % migrantov iz vzhodnega sredogorja (1). Podobna slika je tudi na zahodu. Značilno je, da se večina odseljenih iz visokogorja naseljuje po različnih delih Nepala. Prebivalci Teraja se večinoma selijo znotraj njega, razen na

Slika 3: Spodnji del doline reke Marsyandi s položnejšimi površinami je privlačen tudi za naseljence iz okrožja Manang, ki v tem okolju najdejo boljše pogoje za kmetijstvo kot ob zgornjem toku reke severno od himalajske verige. Namesto krompirja pridelujejo predvsem riž, črede jakov pa nadomestijo z bivoli ter s tem poleg naravnega okolja menjajo tudi prehrabene navade. (Foto: Marjan Cencen.)

Slika 4: Budistični motiv v Bodanathu blizu Katmanduja. Ta del mesta je postal kulturno središče in pogosto kraj prve naselitve Tibetancev, pa tudi njim sorodnih ljudstev z nepalske strani Himalaje. S priseljevanjem je prišlo do zblíževanja kultur in religij, ki zaenkrat še strpno živijo druga ob drugi. (Foto: Marjan Cencen.)

Preglednica 4a: Migracije med posameznimi pokrajinskimi pasovi leta 1971 (1).

Kraj naselitve	Kraj rojstva			Priseljeni
	1	2	3	
1 Visokogorje	-	9 258	440	9 698
2 Sredogorje	15 667	-	9 699	25 366
3 Teraj	33 990	376 074	-	410 064
Izseljeni	49 657	385 332	10 139	445 128
Migracijski saldo	-39 959	-359 966	+399 925	

Preglednica 4b: Migracije med posameznimi pokrajinskimi pasovi leta 1981 (1).

Kraj naselitve	Kraj rojstva			Priseljeni
	1	2	3	
1 Visokogorje	-	33 423	2 196	35 619
2 Sredogorje	134 254	-	35 669	169 923
3 Teraj	162 832	561 211	-	724 043
Izseljeni	297 086	594 634	37 865	929 585
Migracijski saldo	-261 467	-424 711	+686 178	

zahodu, kjer se selijo večinoma v sredogorski pas.

NAČRTOVANJE PRESELITEV

Močne nenadzorovane selitve in nesorazmerje v obdelovalnih površinah, ki so bile na razpolago v posameznih pokrajinskoekoloških pasovih, so nepalsko vlado privedli do odločitve, da mora načrtno poseči v to dogajanje. Hitra rast prebivalstva je povzročila povečan pritisk na obstoječe obdelovalne površine. Zaradi finančne nesposobnosti večine nepalskih kmetov, da bi s posodobitvijo kmetijske proizvodnje povečali pridelek, so se le-ti največkrat odločali za pridobivanje novih obdelovalnih površin na bolj strmih in izpostavljenih delih v domačem okolju. To je na eni strani povzročilo povečano uničevanje gozdov, na drugi pa hitro degradacijo tega okolja, ki je bilo tako bolj izpostavljeno eroziji in plazovom.

Veliko malih kmetov v sredogorju in Himalaji je hitro izčrpalo domače rezerve, kar je pospešilo njihovo odločitev za migracijo. Običajno je kateri od moških članov družine na svojih potovanjih v mesta ali Teraj dobil informacijo o ugodnih pogojih naselitve. Pogosto so kar sami poiskali ustrezen prostor za postavitev bivališča in obdelovalne površine, nato pa so postopoma začeli prihajati še ostali člani družine. Večkrat je to pritegnilo še druge sovaščane iz prvotnega okolja. Taka nenačrtna kolonizacija je imela za posledico neurejene življenjske pogoje priseljencev in neracionalno izkoriščanje naravnih virov, predvsem lesa. Gozd so priseljenci namreč običajno enostavno požgali, redko pa posekali.

Poseg nepalske vlade v ta proces je bil razumljiv še posebej, ker je bilo med priseljenci v Teraju tudi veliko Indijcev z druge strani meje in je zato hotela dogajanja nadzorovati. S pridobitvijo dobrih življenjskih pogojev v Teraju je postalo neskladje v površini obdelovalne zemlje na prebivalca v posameznih delih Nepala še očitnejše.

V preteklosti so poskusi načrtnega preseljevanja že obstajali, ko je vlada ustanovila urade za kolonizacijo v Biratnagarju in Hetaudi, vendar do leta 1951 zaradi nezdravih pogojev v Teraju noben od projektov ni bil uresničen. Povod za začetek načrtnih selitev je bilo močno deževje leta 1951, ki je v hribovitih in goratih območjih povzročilo veliko

plazov, poplav in erozijskih uničenj obdelovalne zemlje. Ravno v tem času je bilo v katmandujski dolini veliko pomanjkanje hrane, predvsem zaradi povečanega prebivalstva in zmanjšanja obdelovalnih površin. Zato je bil do leta 1956 izdelan večnamenski razvojni projekt v notranjem Teraju v dolini reke Rapti. Začetek delovanja projekta ni bil posebno uspešen, saj do iztrebljenja malarije leta 1958 mnogi obubožani kmetje niso hoteli v to nevarno okolje. V okviru projekta je bilo razdeljeno približno 27 400 ha zemlje (41 027 bigha), od tega je bilo 60 % malih kmetij (11 do 25 bigha) (4). Osnovni poudarek je bil na razvoju oskrbovalnih objektov, šol, zdravstvenih ustanov ipd.

Po tem prvem projektu je bilo v Nepalju vse več žrtev različnih naravnih nesreč in ekonomskega obubožanja, vendar zanje ni bilo na razpolago dovolj obdelovalnih površin, zato so nekateri postali najemniki zemlje pri prvih naseljencih, mnogo pa se jih je odločilo za ilegalno naselitve. Na prehodu v šestdeseta leta je po poročilu NRC (Nepal Resettlement Company) iz leta 1980 na tisoče družin iskalo svoj prostor za naselitve.

SKLEPI

Reakcija ljudi na zmanjševanje možnosti preživetja v starem okolju je običajno iskanje novega, pri čemer je ravnanje v tradicionalno urejenih družbah največkrat spontano. To močno zmanjšuje učinke prizadevanj načrtovalcev Nepala, saj ti niso sposobni nadzorovati migracijskih premikov. Razmere poskušajo urediti na več področjih hkrati, kajti migracije so samo posledica spremenjenih odnosov med človekom in okoljem ter vpliva privlačnosti razvitejših delov države. Poleg omogočanja boljših življenjskih pogojev v prvotnem okolju poskuša nepalska vlada rešiti problem hitre rasti prebivalstva predvsem z nekaterimi bolj ali manj načrtnimi posegi v socialno strukturo in navade tradicionalne družbe nepalskih ljudstev. Izreden pritisk na Teraj se namreč ujema s povečano skupno rastjo prebivalstva in s procesom izčrpavanja starih obdelovalnih površin.

Projekti preseljevanja so bili v Nepalju neuspešni predvsem zaradi prevelikega števila potencialnih migrantov. Dodatni razlog, ki je povzročil pove-

čano povpraševanje po naselitvi, je bilo vračanje mnogih Nepalcev iz Burme, Malezije in Indije, ko so se tam politične razmere poslabšale. Zaposlitveni pogoji v Nepalju so bili v nekmetijskih dejavnostih še slabši kot znotraj kmetijstva, zato so se tudi ti novi priseljenci usmerili v kmetijstvo.

V šestdesetih letih je kolonizacijski proces v Teraju zaradi nenačrtnega uničevanja gozdov in arhaičnega sistema izkoriščanja obdelovalnih površin dosegel tako stopnjo, da je bilo načeto njegovo ekološko ravnovesje. To stanje se do danes ni popravilo, temveč v nekaterih predelih dosega še bolj kritične razmere. Res pa je, da obstaja vrsta uspeš-

nih preselitvenih projektov, ki so sicer le v nekaterih elementih lahko zgled za nadaljne načrtovanje preselitve.

1. *Population Monograph of Nepal, 1987. CBS, Kathmandu.*
2. *R. Kumar Panday 1987: Geography of Nepal. CAG, Lalitpur.*
3. *David Seddon 1988: Nepal A State of Poverty. Vikas, New Delhi.*
4. *Nepal Resettlement Company, 1980. Lalitpur.*
5. *Central Bureau of Statistics, Pocket Book, 1988. Kathmandu.*

K članku: Slavko Brinovec - Didaktična načela pri pouku geografije 2

1. Poljak, V. 1974: *Didaktika. Državna založba Slovenije, Ljubljana.*
2. Avtor, O.Cencič, M.Gartner, J.Tomić A. 1989: *Poglavja iz pedagogike. Državna založba Slovenije. Ljubljana.*
3. Šterc, S. 1983: *Posebni didaktični principi nastave geografije. Unapredjenje nastave geografije u Jugoslaviji, Zbornik radova VI. jugoslovan-skog simpozijuma. Beograd.*
4. Zgonik, M. 1960: *Metodika geografskega pouka. Državna založba Slovenije. Ljubljana.*
5. Andoljšek, I. 1973: *Osnove didaktike. Zavod za šolstvo SRS. Ljubljana.*
6. Jovičić, Ž. 1971: *Metodika nastave geografije. Naučna knjiga. Beograd.*
7. Sekulović, V. 1981: *Metodika nastave geografije. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Beograd.*
8. Rudić, V. 1982: *Metodika nastave geografije. Naučna knjiga. Beograd.*
9. Malkoč, I. 1977: *Predavanje iz metodike nastave geografije. Rokopis. Zagreb.*
10. Medved, J. 1976: *Načelo celostnosti ali kompleksnosti pri pouku geografije. Geografski obzornik 23/3-4. Ljubljana.*
11. Jokanović, M. 1958: *Princip povezanosti materije i princip regionalnosti u nastavi geografije. Naša škola 3-4. Sarajevo.*
12. Vrišer, I. 1969: *Uvod v geografijo. Filozofska fakulteta. Ljubljana.*
13. Brinovec, S. 1986: *Geografske metode pri pouku. Geografski obzornik 33/1, 33/4, 34/1, 34/3. Ljubljana.*

DIDAKTIČNA NAČELA PRI POUKU GEOGRAFIJE 2

Slavko Brinovec

UDK 37.026 : 91

DIDAKTIČNA NAČELA PRI POUKU GEOGRAFIJE
2Slavko Brinovec, mag., Gimnazija Kranj, Koroška 13,
64000 Kranj, Slovenija

Didaktična načela so pomemben dejavnik v vzgojnoizobraževalnem procesu. Splošna didaktična načela so pomembna za celoten vzgojnoizobraževalni proces in vsa predmetna področja. Didaktična načela pouka geografije so: načelo prostorske razmestitve pojavov in procesov in njihovih medsebojnih odnosov, načelo regionalnosti, načelo kompleksnosti in načelo opazovanja.

UDC 37.026 : 91

DIDACTIC PRINCIPLES IN GEOGRAPHY
TEACHING 2Slavko Brinovec, mag., Gimnazija Kranj, Koroška 13,
64000 Kranj, Slovenia

Didactic principles are an important item within the educational process. General didactic principles are of the extreme importance for the entire educational process and all the subjects topics. Didactic principles of geography teaching are: the principle of special allocation of phenomena and process, as well as their interrelations, the principle of regionality, the principle of complexity and the observation principle.

POSEBNA DIDAKTIČNA NAČELA POUKA
GEOGRAFIJE

Splošni didaktični učbeniki in priročniki nam jasno definirajo didaktična načela in njihov pomen pri uspešnem in ustvarjalnem izobraževanju. Jasno nam je, da mora izobraževanje, kakršnega danes potrebujemo, sloneti na teh načelih, če ne želimo, da nam ta zares zapletena dejavnost ne postane neinventivna in nepotrebna improvizacija. Didaktična načela niso dokončna. Njihovo število in potrebnost je odvisna od zahtevnosti vzgojnoizobraževalne dejavnosti in od širšega poznavanja objektivnih zakonitosti vzgojnoizobraževalnega procesa. Za to je razumljivo, da jih definiramo odvisno od didaktičnih objektov vzgoje in izobraževanja in praktičnih spoznanj njihovega pomena v vzgojnoizobraževalnem procesu (3, 116).

Gledano s tega zornega kota so didaktična načela v dosedanjih metodikah pouka geografije prevzela splošna didaktična načela. V pogojih, ko praktiki o njih ne razpravljajo, didaktična načela pouka geografije niso niti definirana v teoriji. V nekaterih metodikah so sicer poudarjena posebna didaktična načela pouka geografije, toda še vedno ne odstopajo od okvirov, ki jih nudi splošna didaktika. Če upoštevamo didaktična načela, ki so jih predlagali pedagogi, in jih uvedemo v pouk geografije, ne-

dvomno tudi ta prispevajo k kvaliteti pouka. Veliko večjo vrednost za pouk geografije bi pomenilo oblikovanje posebnih geografskih didaktičnih načel.

Pri pouku geografije nima smisla govoriti o splošnih in posebnih didaktičnih načelih, ampak moramo oblikovati tista didaktična načela, ki so za pouk geografije posebno pomembna. Zavedati se moramo, da z oblikovanjem didaktičnih načel še vedno nismo odstranili problemov kvalitetnega pouka.

Da bi lažje razumeli odnos med splošnimi in posebnimi didaktičnimi načeli v didaktikah pouka geografije, predstavljamo najpomembnejše avtorje, ki so v metodikah in didaktikah predstavili didaktična načela:

- V. Poljak (1): 1. načelo nazornosti in abstraktnosti, 2. aktivnosti in razvojnosti, 3. sistematičnosti in postopnosti, 4. diferenciacije in integracije, 5. primernosti in akceleracije, 6. individualizacije in socializacije, 7. racionalizacije in ekonomičnosti, 8. historičnosti in sodobnosti;
- M. Zgonik (4): 1. načelo nazornosti, 2. sistematičnosti, 3. življenjske bližine, 4. povezovanja geografskih spoznanj s spoznanji drugih predmetov, 5. primerjave, 6. dostopnosti geografskega pouka;
- I. Andoljšek (5): 1. načelo ustreznosti pouka učenčevi razvojni stopnji, 2. individualizacije

pouka, 3. socializacije, 4. zavestne aktivnosti, 5. nazornosti, 6. sistematičnosti in postopnosti, 7. doživljanja, 8. trajnosti znanja, spretnosti in navad, 9. povezanosti teorije s prakso, 10. ekonomičnosti, 11. življenjske bližine;

- Ž. Jovičić (6): 1. načelo znanstvene in vzgojne usmerjenosti, 2. prilagojenosti starosti učencev, 3. zavestne aktivnosti, 4. sistematičnosti in postopnosti, 5. nazornosti, 6. povezanosti teorije in prakse, 7. racionalizacije in ekonomičnosti, 8. individualizacije, 9. trajnosti znanja;
- V. Sekulović (7): 1. načelo postopnosti in sistematičnosti, 2. nazornosti, 3. vsestranskosti in aktivnosti učencev, 4. povezanosti teorije s prakso, 5. znanosti, 6. trajnosti znanja, 7. korelacije pri pouku geografije;
- V. Rudić (8): 1. načelo znanstvene in vzgojno idejne usmerjenosti, 2. prilagojenosti vsebin starosti učencev, 3. zavestne aktivnosti učencev, 4. sistematičnosti in postopnosti, 5. nazornosti, 6. povezanosti teorije s prakso, 7. racionalizacije in ekonomičnosti, 8. individualizacije, 9. trajnosti znanja, spretnosti in navad;
- I. Malkoč (9): 1. načelo primernosti starosti učencev, 2. individualizacije, 3. socializacije, 4. interesa, 5. učiteljevega vodenja, 6. zavestnosti in aktivnosti, 7. povezanosti pouka z življenjem, 8. povezovanja teorij s prakso, 9. sistematičnosti in postopnosti, 10. nazornosti, 11. trajnosti znanja, spretnosti in navad;
- posebna didaktična načela: 1. načelo kompleksnosti, 2. načelo regionalnega koncepta.

Ta izbor je najširši in kaže didaktična načela, še posebej pa to, da geografi didaktičnih načel sami nismo razvijali. Temu se je morda najbolj približal Zgonik, ki je v načelu življenjske bližine izbral posebno didaktično načelo, čeprav bi tudi tega lahko povezal s splošnimi. Nekaj podobnega je napravil Malkoč v svojem delu. Še dva avtorja sta posebej zaslužna za oblikovanje geografskih didaktičnih načel. Medved (10) in Jokanović (11) sta oblikovala načela kompleksnosti. Nekateri so poskušali oblikovati druga splošna načela, ki jih lahko uporabljamo tudi pri drugih predmetih. To so predvsem načela nazornosti, korelacije z drugimi predmeti, načelo izbirnosti in problemskosti. Povedati je treba, da ne veljajo didaktična načela za celoten vzgojnoizobra-

ževalni sistem in da je primerov prilagoditve teh načel pouku geografije malo. Še eno načelo je za pouk geografije pomembno, to je uporaba grafičnih izdelkov.

DIDAKTIČNA NAČELA POUKA GEOGRAFIJE

Z napredkom geografske znanosti in pouka moramo razvijati tudi splošna pravila, ki so bistveno pomembna za proces izobraževanja. Več jih je in boljša so, lažje obvladamo osvajanje znanj, boljša so, hitreje jih pridobimo in lažje jih pridobimo. Geografsko izobraževanje vodi od neznanega k znanemu, od manjših sposobnosti k večjim sposobnostim. Poskušamo definirati posebna geografska didaktična načela, da bi z njimi postale zakonitosti geografskega izobraževanja objektivnejše in mesto geografije v sistemu izobraževanja kompletne osebnosti učenca potrebno.

NAČELO PROSTORSKE RAZMESTITVE POJAVOV IN PROCESOV IN NJIHOVIH MEDSEBOJNIH ODNOSOV. Splošna didaktična načela povedo predvsem, kako učiti in to tudi lahko storijo, ker jih niso oblikovali geografi. Najbolj pomembno dejstvo, kaj poučevati, pa nismo uspeli definirati. To se zdi samo po sebi umevno. Toda pouk geografije v tem trenutku zahteva novo načelo, ki mora pokazati na didaktični objekt in odvreči nepotrebno inventarizacijo, h kateri se zaradi nestrokovnosti najlaže zatečemo. To načelo govori, da določene vsebine iz pokrajine moramo spoznati, toda le kot sredstvo, iz katerega spoznamo prostorske odnose. To je bistvo geografije in stalno opozarjanje na prostorske odnose med posameznimi elementi lahko dvigne kvaliteto pouka. Spoznavanje prostorskih vsebin in odnosov, njihovih vzrokov in posledic je osnova geografskega poučevanja. Ni torej pomembno odgovoriti na vprašanje kje, temveč kako in zakaj. S tem pridobimo na kvaliteti pouka in na praktičnem pomenu geografije v procesu izobraževanja.

Pri geografiji proučujemo in primerjamo razprostranjenost, pomen in vlogo posameznih pojavov in procesov, oziroma skupine pojavov in procesov na vsem svetu ali večjih ali manjših delih zemeljskega površja. S tem poskušamo dognati obče veljavne

zakone. Pri tem posvečamo posebno pozornost posameznemu pojavu ali procesu, njegovemu vplivu in odvisnosti od drugih pojavov in procesov, zlasti njihovih funkcionalnih zvez. Kot nauk o elementih in faktorjih geografskega okolja ima splošna geografija v pretežni meri analitični značaj. Spoznanja, do katerih se dokopljemo na podlagi individualnih in lokalno omejenih proučitev, skuša primerjati s podobnimi dognanji drugod po svetu in jih povezati, če je to mogoče, v splošne geografske zakone (12, 17).

Geografski pojavi pripadajo glede na svoj značaj in izvor dvema različnima območjema: naravnemu in družbenemu. Zato geografijo delimo ne glede na njena hotenja, da ti dve področji medsebojno poveže, na dva dela. Fizična geografija proučuje naravno pokrajino oziroma naravno okolje, to je zemeljsko površje, na katerem ni mogoče zaznati ali pa smo si odmislili posledice družbenih procesov. Takih naravnih pokrajin je prav malo na svetu. Zato je takšno pojmovanje fizične geografije nesmiselno. Družbena geografija pa proučuje delovanje človeške družbe v pokrajini oziroma raziskuje vpliv družbe kot aktivnega faktorja geografskega okolja. Zato so v ospredju družbenogeografsko obravnavanje, odnosi med družbo in naravo, vpliv narave na družbo, prilagoditev družbe naravnemu okolju, borba družbe z naravnimi nesrečami, uspešnost podrejanja naravnega okolja družbenim potrebam in preoblikovanje in izkoriščanje naravnega okolja s strani družbe. Ker se zakoni naravnega razvoja bistveno razlikujejo od zakonov družbe in je zanje značilno, da hitro spreminjajo človeško družbo, je razumljivo, da so vsi ti odnosi izpostavljeni stalnim in naglim spremembam. Povedati je potrebno, da vezi med družbo in naravnim okoljem ne slabijo, z razvojem proizvajalnih sil družba izkorišča vedno več elementov naravnega okolja.

NAČELO REGIONALNOSTI. Pri prejšnjem načelu definiran didaktični objekt opazujemo v nekem prostoru ali prostorski enoti. Omejevanje prostora za potrebe pouka je bistveno pomembno in mora biti opisano po zakonih homogene ali nodalne funkcionalne regionalizacije. Z oblikovanjem regije znotraj večjih prostorskih enot dobimo logičen okvir, v katerem opazujemo prostorske vsebine in odnose. Prostorsko celoto lahko opazujemo ločeno ali v odnosu do drugih prostorskih enot. Ločeno opazo-

vanje regionalne enote izven širšega prostora je le prvi korak podoben opazovanju samega pojava v prostoru. Drugo vprašanje pa je, na kakšen način izdvojiti regionalne enote in kako omogočiti učenecem, da razumejo prostor v skladu s potrebami drugih predmetov.

Regionalna geografija proučuje konkretne pokrajine na zemlji oziroma dele zemeljskega površja. Prikazati poskuša poglobitve pojave in zakone, ki opredeljujejo obstoječe razmere v določeni pokrajini in tvorijo z njo kompleksno prostorsko realnost. Če upoštevamo, da je takšno proučevanje najbližje dejanskim ciljem geografije, oziroma da se na tak način najbolj približamo objektu geografskih proučevanj v pokrajini, lahko brez pomislekov zaključimo, da pomeni regionalna geografija jedro geografije. Splošna geografija nam nudi s splošnimi proučevanji podnebja, vodovja, rastja, prsti in človeške družbe zgolj osnovno in nenadomestljivo orodje. Poznavanje občegeografskih zakonov je osnova, s pomočjo katere se lahko lotimo raziskovanja posameznih območij na zemlji. Regionalno proučevanje je poglobitvi vir, na katerem temeljijo splošna geografska spoznanja in zakonitosti. Navidezna nasprotja med splošno in regionalno geografijo obstajajo pri vseh vedah. Kljub tem sta obe zvrsti geografskega dožemanja med seboj tesno povezani. Pri prvem načelu dobimo splošen pregled, sistematiko in kvalifikacijo in je teorija geografskega proučevanja. Pri drugem načelu pa konkretne proučitve zemeljskega površja in predstavlja nekakšno prakso.

NAČELO KOMPLEKSNOSTI. To načelo, ki je eno najpomembnejših pri pouku geografije, smo postavili na tretje mesto zato, da z njim prikažemo postopnost pri definiciji problemov. Najprej smo dobili najširši okvir (opredelitev pojma), nato smo ta pojav prostorsko opredelili (regionalno načelo), nato ugotovljamo zveze z ostalimi pojavi v neki določeni pokrajini in na koncu definiramo še kaj in kako opazovati. To je izvrsten pristop že k naslednjemu načelu, načelu opazovanja. Načelo kompleksnosti govori, da prostorske konkretности in abstrakcije in odnose med njimi ne smemo proučevati izolirano, temveč v vsej soodvisnosti z vsemi pojavi in procesi znotraj neke regije ali celo širše.

Načelo kompleksnosti utrdi nujno postopno in časovno povezovanje in primerjavo z ostalimi pros-

torskimi elementi pokrajine. Uporaba vseh treh načel na nekem geografskem objektu je težka. Širina obravnave ni bila nikdar resnejši problem pri dobro razvitih metodah in tehnikah dela.

Celostnost ali kompleksnost uvrščamo med didaktična načela zato, ker je celostnost obravnave sleherne geografske vsebine bistveni in specifični del geografske vzgoje in izobraževanja. Kot didaktično načelo je splošno veljavno, učne oblike in metode, s katerimi določamo vsebine, na to ne vplivajo. Načelo kompleksnosti je tista specifičnost geografskega izobraževanja, s katero skušamo vzgojiti geografski način mišljenja. To pa nikakor ne more biti naloga samo dela vsebin, ampak celotnega geografskega izobraževanja.

Načelo celostnosti zahteva, da posamezni element, pojav ali skupino elementov ne obravnavamo samo z vidika fizične ali družbene geografije. Celostna obravnava določenega geografskega problema vključuje tudi racionalno gospodarjenje z določenim elementom, naravno danostjo ali določenim potencialom, ki je lahko rezultat naravnih razmer in človekovih naporov. Vsaka sinteza temelji na določenih vidikih vrednotenja in klasifikacije. Nobeno vrednotenje, ne relativno ne absolutno, ni mogoče brez temeljitega poznavanja absolutnih in relativnih vrednosti ter njihovega pomena za določeno vejo človekove gospodarske dejavnosti.

Podobno kot pri delnih sintezah klasificiramo in vrednotimo vlogo in pomen posameznih elementov in pojavov kot bolj ali manj pomembna sotvorca in sooblikovalca določenih regionalnih problemov na določeni stopnji razvoja.

NAČELO OPAZOVANJA. Neprestano poudarjamo, da je opazovanje najbistvenejši način spoznavanja geografske stvarnosti. Pri opazovanju geografskih objektov in pojavov se istočasno odvija zelo aktivni miselni proces povezovanja elementov in procesov, ki predstavljajo določen objekt ali pojav opazovanja. Pouk geografije je najbolj nazoren, če poteka v geografskem laboratoriju, to je na terenu. Geografijo se je potrebno učiti na terenu v geografskem prostoru in ne v kabinetu, kot je to pogosto.

Vedno pa ne moremo opazovati neposredno, ker se posamezni pojavi in procesi odvijajo daleč od nas. Zato imamo pri pouku geografije na razpolago

širok izbor učnih sredstev. Nevarnost, ki ob tem grozi, je, da z njihovo nepravilno uporabo deformiramo uporabo načela opazovanja. Zato ni bistvo tega načela gledati čim večje število slik, kart, filmov, temveč spoznavanje geografskih objektov, ki se začne šele takrat, ko je organizirano zavestno, sistematično opazovanje predmetov in pojavov. Opazovanje pri pouku geografije je mogoče dobro organizirati tudi med poukom tako, da imamo na razpolago ustrezno razmeščena učna sredstva. (13)

POVEZOVANJE DIDAKTIČNIH NAČEL

Didaktična načela kot smernice za metode vzgoje in izobraževanja izhajajo iz splošnih zakonitosti vzgojnoizobraževalnega procesa, psiholoških zakonitosti in vloge vzgoje v razvoju osebnosti in družbe. Načela so med seboj enakovredna. Univerzalnega načela ni, prav tako ni bolj ali manj pomembnega načela. Posamezna načela se uveljavljajo le v posameznih situacijah. Nobenega načela ne moremo uporabiti ločeno, vsako se prepleta z drugimi. Vsa načela so celota. Pretiravanje in absolutiziranje posameznega načela je prav tako zgrešeno kot njegovo zanemarjanje. Zaradi družbene odvisnosti vzgoje in izobraževanja in neizrazitih meja med posameznimi načeli ne moremo dati dokončne in splošne veljavne razvrstitve didaktičnih načel.

JEMEN

Matej Gabrovec

UDK 915.33

JEMEN

Matej Gabrovec, mag., Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 915.33

YEMEN

Matej Gabrovec, mag., Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana, Slovenia

Članek predstavlja osnovne značilnosti Jemna, ki so predstavljene po naravnogeografskih enotah.

The article represents some characteristics of Yemen based on different natural geographical units.

Jemen predstavlja med arabskimi državami nekaj posebnega. Temu je vzrok odmaknjena lega na skrajnem jugozahodu Arabskega polotoka in v primerjavi z ostalimi arabskimi državami ugodne naravnogeografske razmere. Zaradi njih so ga antični pisci imenovali Arabia felix - Srečna Arabija. Leto 1990 je bilo eno izmed prelomnih let v jemenski zgodovini, kajti 22. maja je bila proglašena združitev Arabske republike Jemen (Severni Jemen) in Ljudske demokratične republike Jemen (Južni Jemen). S to združitvijo je nova republika postala najštevilčnejša arabska država z okoli 12 milijoni prebivalcev. Vendarle pa je država ena najrevnejših na svetu. 80 % prebivalstva živi od kmetijstva, skromne zaloge nafte pa ne morejo bistveno popraviti gospodarskega položaja.

Glede na veliko naravnogeografsko pestrost dežele, ki je v velki meri vplivala tudi na družbenogeografske razmere, bomo Jemen opisali po posameznih naravnih enotah. Pri nekdanjem Severnem Jemnu smo se naslonili na Koppovo regionalizacijo (3).

OBALNA PUŠČAVSKA RAVNINA

Sestavljena je iz dveh delov. Na vzhodu leži ob Rdečem morju na ozemlju nekdanjega Severnega Jemna do 60 km široka Tihama. Na jugu ob Indijskem oceanu je obalna ravnina širša le vzhodno od Adna, zahodno od njega pa dosega komaj 10 do 20 km širine. Tihamo lahko glede na naravnogeografske razmere razdelimo na dva dela, na obalno in predgorsko. Obalna Tihama je prava peščena puščava, kjer uspeva le slanoljubno rastlinje, povprečna letna količina padavin pa je okoli 50 mm. Povprečna

letna temperatura je okoli 30°, zaradi velike relativne vlažnosti je klima precej neprijetna. Občasni vodni tokovi s hribovja praviloma ne dosežejo obale. V tem predelu poleg večjih pristaniških mest prevladujejo ribiška naselja. Za poljedelstvo ugodnejši pogoji so v tako imenovani predgorski Tihami na robu hribovja. Tu je že okoli 250 mm padavin, ob vadijih pa je možno namakalno poljedelstvo. Tihama ni tipično jemenska pokrajina, prebivalstvo ima precej negroidnih potez. Tudi po tipu naselij Tihama bolj spominja na sudansko Afriko na nasprotni strani Rdečega morja (3). Najpomembnejše mesto na obali je Aden (0,3 mil. preb.), nekdanje glavno mesto Južnega Jemna. Mesto je zgrajeno na kraju nekdanje vulkanske aktivnosti, veliki kraterji ob obali oblikujejo idealno naravno pristanišče. Mesto ima 2500-letno zgodovino, pred ustanovitvijo Ljudske demokratične republike Jemen je bilo od leta 1839 do 1967 v britanskih rokah. V industrijskem Malem Adnu je pomembna velika naftna rafinerija. Mesto Al Hudaydah (150 000 preb.) se je razvijalo kot najpomembnejše severnojemensko pristanišče, medtem ko je Al-Mukalla s 50 000 prebivalci služila kot hadhramautsko pristanišče (1).

ZAHODNO HRIBOVJE

Poteka v smeri sever - jug od meje s Saudovo Arabijo do Adna in se dvigne do 3700 metrov. Na tem hribovju je pod vplivom jugozahodnega monsuna 400 do 2000 mm padavin. Količina padavin pojema od jugozahoda proti severovzhodu. Za kmetijstvo je najugodnejša okolica Ibba in Ta'izza, ki jo po pravici imenujejo "zeleni Jemen". Kmetijske kulture se prilagajajo različnim nadmorskim višinam.

Tropski sadeži (banane, papaje) segajo do 1800 m, kava in agrumi do 2200 m, krompir, kat in razne vrste sadja pa se začnejo šele pri 1500 m. Ne glede na nadmorsko višino pa se povsod pojavlja proso, ki v normalnih letih zaseda 60 % poljedelskih površin Severnega Jemna (3). Kat je najpopularnejša jemenska droga. Rastlina *Catha edulis* je zimzelen grm, visok do sedem metrov. Uživajo jo tako, da zvečijo

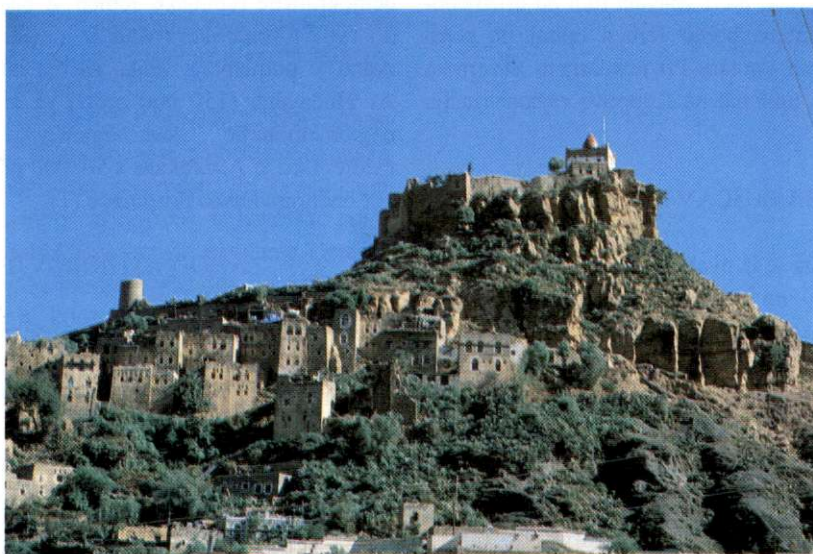
sveže liste. Kat uživa praktično vsak odrasel Jemec dnevo ali tedensko (1). Na popoldanski vožnji z avtobusom praktično ne najdemo potnika, ki ne bi zvečil.

Zahodno hribovje je gosto prekrito s terasami, ki dajejo Jemnu značilno podobo (slika 1). Pobočja so pogosto terasirana do vrha slemen in to kljub tolikšni strmini, da je višina podpornega zidu višja,

Slika 1: Hribovje v okolici Hajje v severnem Jemnu je skoraj v celoti terasirano. (Foto: Matej Gabrovec.)

Slika 2: Hajjah je lokalno središče z značilno jemensko arhitekturo. (Foto: Matej Gabrovec.)

kot pa je širina parcele. Na predolгих pobočjih nad kulturnimi terasami bi se namreč ob nalivih voda združila v erozijskih jarkih in uničila terase. Zato pogosto ni bilo druge rešitve kot terasiranje prav do vrha (3).

Naselja v hribovju so akropolskega tipa, postavljena na vrhu slemen. Vse hiše so v obliki stolpov in večnadstropne. Prostori v nižjih nadstropjih imajo gospodarsko funkcijo. Tu so shrambe, hlev itn. Navzgor sledi kuhinja, najvišje pa so bivalni prostori. Najbolj cenjena je soba v zgornjem nadstropju, tu gospodar sprejema goste (slika 2).

Iz Tihame se globoko v hribovje zajedajo široke doline. Te so geomorfološko sestavni del hribovja, glede na rabo tal in način življenja pa se od njega bistveno razlikujejo. To je tako imenovana Gorska Tihama. Zaradi ugodnih vodnih razmer in možnosti namakanja sodijo te doline med najugodnejše kmetijske predele Jemna.

OSREDNJE VIŠAVJE

Sestavljeno je iz več kotlinic, ki se vrstijo od severa proti jugu, ležijo pa na višini med 1800 in 2400 m. Količina padavin tu pade na 200 do 600 mm; temperature so zaradi velike nadmorske višine zmernejše, velika pa so dnevna kolebanja. Med kmetijskimi kulturami tu prevladuje pšenica in proso, na krajih, kjer je možno namakanje, pa tudi zelenjava, sadje, kat in celo grozdje.

V nasprotju z obalo, kjer živijo sunitski muslimani, je v višavju center šiitov oz. ene izmed njihovih vej - zaiditov. Za njihovo državno organizacijo je značilno, da je imam tako prsvetni kot verski poglavar. Tak teokratski sistem je vladal v Severnem Jemnu vse do revolucije v letu 1962, ko so imama zamenjali prsvetni oblastniki. V času imamata je bil Jemen zelo zaprta, izolirana država, ki so jo Evropejci komajda poznali. Med zaiditi na višavju je še zelo ohranjena stara plemenska struktura, ki ima še danes v gospodarskem in političnem življenju pomembno vlogo (8).

V eni izmed kotlin leži jemenska prestolnica Sana (0.4 mil. preb.). Mesto ima večtisočletno zgodovino, njen stari del pa je pravi arhitektonski biser. Vse hiše so zgrajene v edinstvenem, tisoč let starem jemenskem slogu. Kot že omenjeno, so za Jemen

značilne večnadstropne stavbe, kjer imajo spodnja nadstropja gospodarsko, zgornja pa bivalno funkcijo. Posebej za Sano pa je značilno, da so spodnja nadstropja zgrajena iz kamna, zgornja pa iz opeke. Posebej opazna so lepo okrašena okna (slika 3). Iz navedenih razlogov je UNESCO proglasil Sano za svetovno kulturno dediščino (2).

Drugo pomembno mesto osrednjega višavja je Sada, ki leži na skrajnem severu že blizu meje s Saudovo Arabijo. Mesto je bilo ustanovljeno v desetem stoletju in je bilo občasno jemenska prestolnica. Sada je popolnoma ohranjeno srednjeveško mesto z obzidjem vred. V nasprotju s Sano pa je tu gradbeni material posušena glina.

VZHODNO IN JUŽNO (HADRAMAUTSKO) HRIBOVJE

To je eno izmed najmanj poznanih jemenskih območij. Padavin je tu premalo, da bi omogočale terasno kmetijstvo. Gosteje so naseljene le nekatere doline z ugodnejšimi vodnimi razmerami, kjer je možno namakanje. Padavin je tu med 100 in 400 mm.

VADI HADRAMAUT

Največja dolina sredi Hadramautskega hribovja predstavlja zaradi ugodnih vodnih razmer in goste poseljenosti posebno enoto. Talna voda je v vadiju v neznatni globini, vzhodno od Tarima pa je celo manjša reka (9). Največje mesto v dolini je Sayun z okoli 30 000 prebivalci, zaradi svoje arhitekture je pomemben Shibam s svojimi 500 pet do šest nadstropnimi nebotačniki, ki je tako kot Sana pod zaščito UNESCO, tretje mesto v dolini pa je Tarim s 15 000 prebivalci (1).

VZHODNO POLPUŠČAVSKO OBMOČJE IN PUŠČAVA RUB EL KHALI

V tem predelu je padavin največ 100 do 150 mm. Tu prevladuje nomadska živinoreja, izjema so le nekateri vadiji, kjer se je podobno kot v Tihami razvilo namakalno poljedelstvo. Najbolj znan primer takega poljedelstva je pri Maribu. Tu je bil v času sabatejskega kraljestva v 8. stoletju pred n. št. zgra-

Slika 3: Bivša imamova letna rezidenca v Wadi Dhahru pri Sani ima enake značilnosti kot bogatejše hiše v Sani. (Foto: Matej Gabrovec.)

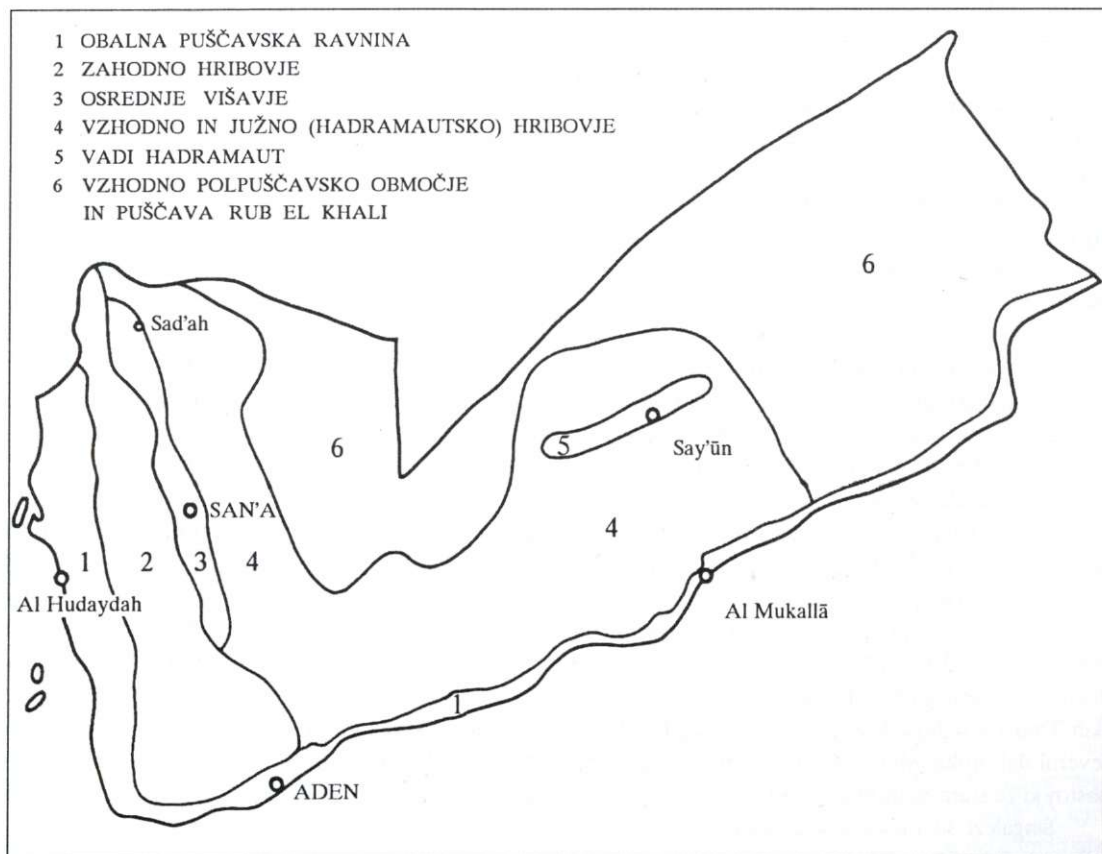
Slika 4: Vsak moški stalno nosi s seboj, zataknen spredaj na pasu, zakrivljen nož, imenovan džambija. (Foto: Matej Gabrovec.)

jen mogočen jez in namakalni sistem, ki je deloval več kot 1000 let in omogočal namakanje 96 km² polj (1 in 10). V tem predelu ima Jemen tudi nekaj nafte. V letu 1990 naj bi bila proizvodnja do 200 000 sodčkov nafte na dan, ocena zalog iz leta 1986 pa je 500 milijonov sodčkov. Večje so zaloge zemeljskega plina (2).

1. Hämäläinen, P., 1989: Yemen - a travel survival kit. Lonely Planet Publications.
2. Kia, B., V. C. Williams, 1989: Saving Sana'a. Geographical magazine 61-5, 32-36.
3. Kopp, H., 1975: Die räumliche Differenzierung der Agrarlandschaft in der arabischen Republik Jemen (Nordjemen). Erdkunde 29, 59-67.
4. Kopp, H., 1977: Der Einfluss temporärer Arbeitsmigration auf die Agrarentwicklung in der Arabischen Republik Jemen. Erdkunde 31, 226-230.
5. Kopp, H., 1978: Die abische Republik Jemen. Geographische Rundschau 30-3, 88-93.
6. Kopp, H., 1990: Landnutzungswandel im Nordjemen seit 1970. Erdkunde 44-2, 136-148.
7. Natek, K., Perko, D., Žalik Huzjan M., 1991: Države sveta 1991. Ljubljana.
8. Pietrusky, U., 1982: Zur religiösen und sozialen Gliederung der Bevölkerung in der Arabischen Republik Jemen (Nordjemen), 125-154. München.
9. Richter, D., 1986: Jemen. v: Diercke Länderlexikon, 321-328, Braunschweig.
10. Schoch, R., 1978: Die antike Kulturlandschaft Saba' und die heutige Oase von Ma'rib in der Arabischen Republik Jemen. Geographica Helvetica 33 - 3, 121-130.
11. Searight S., 1990: Fragile unity in the Arab world. Geographical magazine 62-9, 10-14.

Slika 5: Naravnogeografske enote Jemna.

SRI LANKA - SOLZA V INDIJSKEM OCEANU

Drago Kladnik

UDK 915.487

SRI LANKA - SOLZA V INDIJSKEM OCEANU

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenija

Odprava Ljubljanskega geografskega društva je v aprilu 1990 za Nepalom obiskala tudi tropski otok Sri Lanka. Videli smo deželo kontrastov, ki odločilno usmerjajo življenjski utrip. V članku prikazujemo le nekatere bistvene značilnosti: naravne razmere, nacionalno in versko problematiko, gospodarstvo s poudarkom na kmetovanju ter regionalizacijo.

UDC 915.487

SRI LANKA - A TEAR IN INDIAN OCEAN

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenia

In the article some natural circumstances, national and religious problems, economy (separately farming) and regionalization of Sri Lanka, the land of contrasts, are discussed.

Predstavitev Sri Lanke ni novost ne v slovenski poljudni (11) ne v geografski literaturi (8, 18-24). Težko je predstaviti množico vtisov in v literaturi zbranih podatkov, zato naj seznam literature služi kot morebitno dopolnilno čtivo.

Otok so poznali že antični Grki, v srednjem veku pa so z njim navezali tesne stike arabski trgovci. Dobil je vzdevke kot so biser orienta, rajski otok in podobni. Za romantične duše je predstavljal solzo (oblika otoka), ki se je utrnila od Indije. Kot del indijskega podkontinenta ima mnoge skupne značilnosti z veliko sosedo na severozahodu, a tudi mnoge specifičnosti.

Cejlon (Ceylon) ali Sri Lanka? Sprememba imena je povzročila določeno zmedo. Singalezi so otok od nekdanj imenovali Lanka, Tamili pa Ilankai. Že slavni, dva tisoč let stari ep Ramayana govori o lepi ženi Rame, ki naj bi jo ugrabil zlobni kralj z Lanke. Portugalski so ga imenovali Ceilao, kasneje pa so ga Nizozemci preimenovali v Ceylan, pod Britanci pa je postal Ceylon. Leta 1972 je ponovno dobil prvotno, domačinsko ime (14, 8).

Praprebivalci so bili negroidni Vedasi, ki so jih pred več kot 2000 leti izpodrinili Singalezi, ki so prispeli s severnega dela Indije. Tudi korenine srilanških Tamilov segajo skoraj 2000 let nazaj. Poselili so severni del otoka. Med obema etničnima skupinama obstojijo že stara nasprotja.

Singalezi so razvili visoko kulturo in organizirali za tedaj sodobno obliko državnosti severno od

gorate pokrajine v sušni coni, kar je zahtevalo namakanje. Zato so gradili številne namakalne sisteme, pri katerih se je zajezena rečna voda zbirala v umetna jezera, takojmenovane tanke. Teh je bilo toliko, da daje v teh predelih Sri Lanka vtis jezerske pokrajine, še posebej, ker se je zaradi starosti že oblikovalo nekakšno naravno ravnovesje. Nekatera jezera so zelo velika. 18,5 km² velik tank Parakrama Samudra pri Polonnaruwi iz 12. stoletja imenujejo kar Malo morje. Prva slavna prestolnica je bila Anuradhapura (380 p. n. št. - 1029), ki so jo uničili novi priseljenci Chole z juga Indije, ki pa so čez 70 let otok zapustili. Prestolnica se je preselila v Polonnaruwo (11. do 13. stol.). Sledilo je obdobje mnogih vdorov in nastanka različnih kraljestev, ki pa niso dolgo obstajala. Že v osmem stoletju so se na otok priselili Arabci, ki so danes najbolj razširjeni ob jugovzhodni obali in se imenujejo Mavri.

Konec 15. stoletja je na severu nastalo tamilsko kraljestvo, na jugu pa se je prestolnica predstavila v Kandy v gorati notranjosti. Otok so pričeli ogrožati evropski kolonisti, najprej v začetku 16. stoletja Portugalski, ki pa so jih nato sredi 17. stoletja (leta 1658) izpodrinili Nizozemci. Vendar so lokalne politične tvorbe zadržale široko avtonomijo, saj so oboji zavojevalci osredotočili svoje zanimanje na zahodno obalo s trgovino z začimbami. Sledilo je obdobje prevlade Britancev (od leta 1796), ki so s svojim gospodarjenjem vtisnili podobi otoka močan pečat, čeprav lokalne avtonomije niso nikoli popolnoma

izničili. Do leta 1802 je bila Sri Lanka pod upravo, vodeno iz Madrasa v Indiji, potem pa je postala kronska kolonija. Prebivalci so leta 1931 dobili volilno pravico. Februarja 1948 je država postala neodvisna v okviru Commonwealtha. Njena politična ureditev je parlamentarna demokracija.

Britanci so za potrebe ročnega obiranja velikih čajnih plantaž zlasti konec 19. stoletja v gorato notranjost naselili mnogo Tamilov iz južne Indije, na otoku pa so ostali tudi potomci belih kolonistov, takoimenovani Burgerji (12).

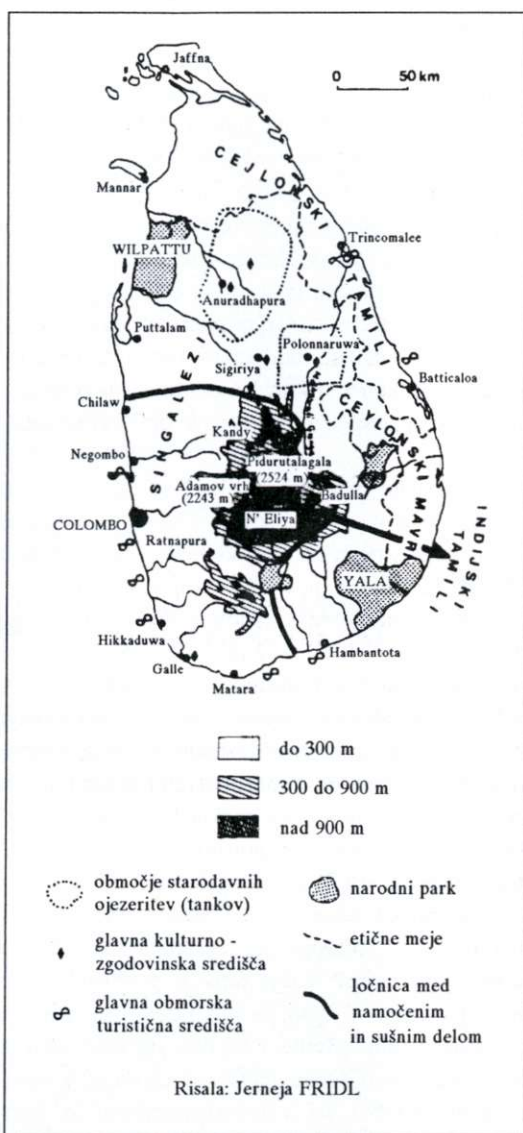
Število prebivalcev je leta 1987 doseglo 16,4 milijone (10). Število naglo narašča, čeprav se je rodnost nekoliko zmanjšala (25 ‰), a je umrljivost zaradi sodobnejše zdravstvene zaščite že nekaj časa zelo nizka (6 ‰).

Singalezi tvorijo 72 % prebivalstva, cejlonski Tamili 11 %, indijski Tamili 9,5 %, preostanek pa odpade na cejlonske Mavre (7 %) in Evropejce (2, 637). Še v šestdesetih letih so našeli okrog 6 000 Vedasov (7, 139), danes pa so se večinoma že povsem pomešali z večinskim prebivalstvom. Neasimilirana sta ostala samo dva majhna etična otočka v severovzhodnem predgorju goratega dela otoka (12, 90).

Singalezi pripadajo v veliki večini budistični veroizpovedi, Tamili pa hinduistični. Pripadnikov prve je 69 %, druge pa 16 %. Muslimanov je 8 % (poleg cejlonskih Mavrov, ki govore tamilsko, je okrog Hambantote na jugu otoka tudi nekaj priseljenih Malajcev, ki še uporabljajo materin jezik), katoličanov s centrom okrog Negomba, ki ga zaradi številnih cerkva imenujejo srilanški Rim, pa je 6 %. Katoliško vero so na zahodnem delu otoka razširili evropski kolonisti. Pri tem so bili najbolj aktivni Nizozemci.

Pripadniki različnih veroizpovedi živijo v dokajšnjem medsebojnem sožitju. O tem priča tudi sveta gora Adamov vrh (2243 m), ki jo častijo in obiskujejo pripadniki vseh štirih religij. Na vrhu je 1,3 m visoka izboklina v obliki človeškega stopala, ki predstavlja osrednjo relikvijo. Budisti verjamejo, da predstavlja odtis samega Bude, za hindujce je to odtis noge boga Šive, po verovanju muslimanov naj bi šlo za obisk Adama, kristjani pa častijo obisk apostola Sv. Tomaža. Glavna romarska sezona je v mesecu marcu.

Slika 1: Nekateri geografske značilnosti Sri Lanke.

Manj razumevanja, v zadnjem času pa celo sovraštvo in oborožene spopade, povzročata zapleteno tamilsko vprašanje.

Tamilci v prizadevanjih za večjo avtonomijo ali celo samostojno državo podpira sosednja Indija, ki je pred leti na severni del otoka poslala vojsko, a jo je po medvladnem sporazumu po dveh letih umaknila. Konflikti med Singalezi in Tamili so prisotni že od nekdaj, močno pa so se zaostriji po letu 1956, ko je singalščina kot uradni jezik zamenjala

angleščino, budizem pa je postal uradna veroizpoved. Tamili so se začeli čutiti ogrožene in leta 1981 so napetosti pripeljale do oboroženega napada na singalsko policijsko postajo v Jaffni. Sledilo je maščevanje Singalezov nad izoliranimi Tamilci v Colombu in drugih mestih na jugu. Rodil se je zagrižen teroristični boj takoimenovanih Tamilskih tigrov proti vojski in civilistom. Tako so leta 1985 v Anuradhapuri v eni sami akciji pobili 150 ljudi, o različnih akcijah pa poročajo skoraj vsak teden.

Obisk severnega dela otoka s prevlado Tamilov turistični delavci strogo odsvetujejo. Brez dvoma so napetosti v znatni meri zavrele razvoj turizma na otoku, ko je konec 70-tih let ravno začel doživljati razcvet, za katerega ima sicer izredno velike možnosti.

Sri Lanka meri 65 600 km² in leži med 6 in 10° s.g.š. in je na skrajni severozahodni točki (Point Pedro) odmaknjena od indijske celine vsega 48 km (12, 25). Zato je podnebje tropsko. Ker imajo monsuni zlasti na namočenost odločilen vpliv, ga lahko označimo tudi za monsunsko. Nad otokom prevladujejo učinki monsuna skoraj osem mesecev na leto. Jugozahodni monsun vpliva od srede maja do konca septembra, severovzhodni pa od decembra do februarja, vsak na približno dveh tretjinah otoka. Zato je pomen monsunov regionalno različen. Razlike v prvi vrsti povzročajo gorovje v osrednjem delu otoka (najvišji vrh Pidurutalagala meri 2524 m), ki tvori klimatsko ločnico: med vsakim monsunskim obdobjem, za katerega je značilna visoka zračna vlažnost, je največ dežja prav v privetnih delih višavja, v zatišnih legah pa lahko dobe vetrovi značaj sušnega fena. Medtem ko nad jugozahodnim in vzhodnim delom otoka pade največ dežja v monsunskem obdobju, pa v severozahodnem in jugovzhodnem delu pade več padavin v času med monsunoma. Močno deževje jugozahodnega monsuna je skoncentrirano na sorazmerno majhnem jugozahodnem delu otoka, medtem ko severovzhodni monsun namoči ves vzhodni del otoka. Količina padavin zato v času letnega monsuna bolj variira kot v času zimskega (5, 118). Meritve kažejo, da se vplivi obeh srečujejo prav okrog Adamovega vrha, kjer je več kot 5000 mm padavin letno, medtem ko na jugovzhodu v zaledju Hambantote in na severozahodu v zaledju Puttalama letna količina ne dosega niti

1250 mm. Ker je evapotranspiracija zaradi visokih temperatur velika, se v obeh delih pojavlja klimatska sušnost. Pri Hambantoti je kar v 11-ih mesecih manj padavin od 85 % potencialne evapotranspiracije, najmanj osem pa je takšnih mesecev na celotnem severnem in jugovzhodnem delu otoka. Na osnovi navedenih podatkov je bila opredeljena razmejitev med vlažno in sušno cono. Na jugozahodnem delu, kjer ni klimatske sušnosti, je skoraj v celoti osredotočena intenzivna kmetijska izraba.

Na razporeditev temperatur vplivajo topografija, obmorskost in razporeditev padavin. V monsunskem obdobju so temperature razmere v tesni povezavi s toplotno strukturo monsunskih zračnih mas. Snega na Sri Lanki še niso registrirali, se pa v najvišjih delih pojavlja zmrzal. V Nuwara Eliyi, 1890 m visoko, kjer je center pridelave čaja in so imeli Britanci klimatsko letovišče, je v enem letu pri tleh povprečno 8,7 dni s temperaturami pod lediščem, dva metra nad tlemi pa 1, 5 dni (4, 186).

Geološko je Sri Lanka del prastarega indijskega kontinenta, dela Gondvane. Okrog 90 % površja tvorijo metamorfne kamnine iz arhaika, predvsem kvarciti, skrilavci, apnenci, graniti in gnajsi. Sedimentne kamnine se pojavljajo le na ravninskem severozahodnem delu otoka. Geološka struktura je odločilna za rečni odtok, saj se večina površja odmaka površinsko (najdaljša reka Mahaweli Ganga meri 333 km). Žal pa kljub starosti geološka zgradba ne zagotavlja pomembnejših rudnih bogastev in energetskih virov (7, 147). Izjema so dragi kamni, ki jih pridobivajo v naplavinah v jugozahodnem predgorju višavja, s centrom v Ratnapuri, kjer se je razvila živahna trgovina. Organizirane skupine iskalcev kopljejo globoke jame na riževih poljih, kjer je zaradi visoke talne vode potrebno uporabljati črpalke. Dragi in poldragi kamni so korund devete trdotne stopnje, faktor ločevanja pa je njihova barva (za nestrokovnjake prezahtevno opravilo). Najbolj znani so rdeči rubini in modri safirji (400 karatni safir "Blue Belle" s Sri Lanke krasi angleško krono), poleg njih pa slovijo še tigrovo oko, aleksandrit, akvamarin, turmalin, spinel, topaz, garnet, ametist, cirkon in drugi (12, 275).

Na revno rudno bogastvo kaže dejstvo, da pomanjkanje apnenca za apno pri gradnji nadomeščajo z nabiranjem koral na številnih podvodnih

Slika 4: Sri Lanka je dežela starih kultur in mnogih umetnostnozgodovinskih spomenikov. Med njimi imajo osrednjo vlogo različne ponazoritve Bude. V starodavni prestolnici Polonnaruwa je tudi kip ležečega Bude, imenovan Gal Vihara, izklesan sredi 12. stoletja v monolitnem granitnem bloku. Uvršča se med najpomembnejše umetnostne dosežke na otoku. (Foto: Drago Kladnik.)

Slika 5: Osnovne značilnosti osrednjega, goratega predela Sri Lanke so čajne plantaže, ki so tako razširjene, da lahko govorimo o monokulturi. Čaj so sredi 19. stoletja začeli širiti Britanci, ki so še danes med glavnimi odjemalci. V strukturi izvoza Sri Lanke je čaj še vedno na prvem mestu. Čeprav so številne plantaže urejene za uporabo kmetijske mehanizacije, je obiranje še vedno pretežno ročno opravilo, vezano na številne tamilske priseljence. (Foto: Drago Kladnik.)

koralnih grebenih in poznejšim žganjem. Za nas je to barbarsko početje, za njih eksistenčna nuja.

Pedološka zgradba je v tesni zvezi s klimatskimi potezami. Prevladujejo različno izprani lateriti in rdeče ilovice, ob vzhodni obali ter med Colombom in Puttalamom na zahodni obali so tudi peščene prsti (6, 4).

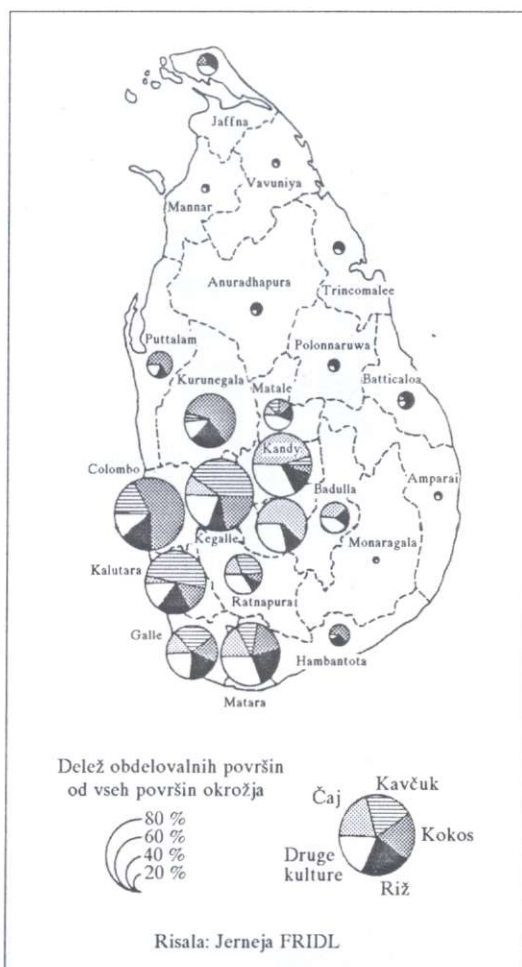
Rastje je močno preoblikovano po človeku, zlasti v sušni coni, kjer je še do nedavno bila prevladujoča oblika kmetijske izrabe pašništvo (1946 je bilo po popisu 88 558 ha požigalniških površin, od tega 18 529 ha v aktivni uporabi, na katerih se razrašča težko prehodno grmovno rastje). V hribovju so gozd iztrebili za potrebe plantažništva, tako da le še na posameznih zaščitenih mestih lahko občudujemo pestro večetažno strukturo tropskega pragozda. Na poti z Adamovega vrha so nas impresionirale številne, povsem neznane vrste praproti.

Živalstvo je raznovrstno. Za ohranitev številnih vrst so dobro poskrbeli v dovolj velikih narodnih parkih, kjer žive živali svobodno v pogojih ustreznega naravnega ravnovesja. Turisti lahko obiščejo le manjše, obrobne predele rezervatov. Ekскурzije so organizirane v safari stilu. Ponosni so zlasti na leoparda, ki naj bi jih bilo v narodnem parku Yala še 60 parov. Sloni so številni, v drugih delih otoka pa predstavljajo delovno žival in turistično atrakcijo, zlasti v različnih ceremonijah. So pa tudi nadloga v sušnem delu, saj jih še danes kar lepo število prosto križari po otoku.

Kmetijstvo je glavna gospodarska dejavnost na otoku. Kmetijska izraba tal odraža členitev na dve različni podnebni coni. Struktura tržnih pridelkov je v prvi vrsti vezana na kulture, ki zahtevajo podnebne razmere tropskega pasu, medtem ko je za domačo uporabo izbor pridelkov širši. Regionalna razporeditev kultur in intenzivnost njihove pridelave sta v tesni povezavi s horizontalno in vertikalno pokrajinsko razčlenjenostjo. Glavni kmetijski panogi sta kmetijstvo in sadjarstvo.

Vlažna cona je območje pridelave intenzivnih, tržno usmerjenih kultur, sušna cona pa kultur, namenjenih prehrabeni samooskrbi. V obeh sta vodilni kulturi nedvomno riž in čaj. Kolonialni čas je prinesel veliko specializacijo v gojenje posameznih kultur, tako da lahko govorimo o pridelovalnih pasovih čaja, kokosa in kavčukovca. V vlažnem delu

Slika 2: Delež obdelovalnih površin in zastopanost površin z vodilnimi kulturami po okrožjih (4).

je skoncentrirano tudi pridelovanje začimb, predvsem cimeta in popra. Na novo pridobivata na pomenu ananas in betelovi listi. Za vse navedene kulture je značilno, da zahtevajo letočno enakomerno namočenost in vlažnost (4, 180-181).

Sušna cona je mnogo manj intenzivno obdelana. Prevladujejo kulture, ki zahtevajo različne sisteme kmetovanja. Vodilna kultura je riž, ki potrebuje namakanje. Če za namakanje ni možnosti, ga vključijo v letni kolobar z drugimi sezonskimi kulturami: čebulo, koruzo, sorgom, manioko, arašidi, ostro papriko, sladkornim trsom, tobakom in bombažem. Industrijske rastline postajajo nekoliko pomembnejše šele v zadnjem času.

Vertikalna razčlenjenost je tudi zelo izrazita, odraža pa se predvsem na poti od zahodne obale proti osrednjemu višavju. Izoblikovali so se značilni višinski pasovi: nižinski s prevlado kokosovih palm, nižje predgorje s kavčukovcem in čajem ter višavje

s čajem. Zanimivo je, da v najvišjem kmetijskem pasu goje tudi kulture zmernotoplega pasu, ki jim tropsko podnebje s stalno visoko temperaturo ne ustreza: krompir, paradižnik, korenje, zelje in druga zelenjava.

Slika 6: Poleg teras s čajem so v goratem predelu Sri Lanke tudi številne terase s kulturami zmernotoplega pasu (krompir, zelenjava), ki v vročem nižinskem delu otoka ne uspevajo. Zemlja je v lasti zasebnih pridelovalcev, ki praviloma gospodarijo na kmetijah, manjših od 0,5 ha. (Foto: Drago Kladnik.)

Slika 7: Namočen nižinski del otoka je skoraj v celoti kultiviran in zelo gosto naseljen. Čeprav imajo mnoge vasi značaj gručastih naselij, je zelo razširjena tudi razpršena poselitev v skromnih kočah, narejenih v glavnem iz lesa kokosovih palm. Palme s svojo višino tvorijo vizuelno dominantno, v nižjih nivojih pa je tudi mnogo drugih drevesnih vrst tropskega sadja, predvsem banan, manga in papaje. (Foto: Drago Kladnik.)

S plantažnimi nasadi tržno usmerjenih kultur je v tesni zvezi zahteva po delovni sili (1, 417-419), ki jo je danes zaradi hitre rasti prebivalstva dovolj, pri širitvi čajnih nasadov v osrednjem delu otoka pa so Britanci dovažali delovno silo z juga Indije v tolikšni meri, da je odločilno oblikovala današnjo narodnostno strukturo in gostoto poselitve. Hektar čajnega nasada zahteva 2,5 delovne moči, pri pridobivanju kokosovih orehov lahko en človek obvladuje 4 ha in pri kavčukovcu približno 1,5 ha površin.

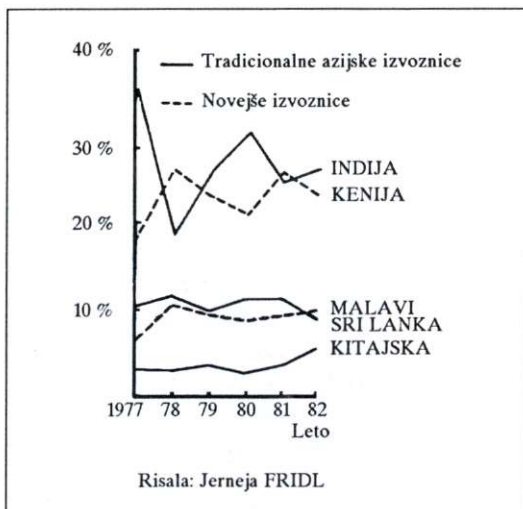
Plantaže so zelo velike in so danes v lasti delniških družb, seveda tudi tujega kapitala. Za čaj se predvideva optimalna velikost 100 do 400 ha. Mnoge plantaže imajo predelovalne zmogljivosti kar na licu mesta v majhnih, tipskih tovarnicah. Tam je mogoče že predelani čaj tudi kupiti.

Zgodba o čaju na Sri Lanki se začenja v letu 1849, ko je Škot James Taylor iztrebil prvih 7,5 ha gozda pri Hewatheti in nasadil čajne grme. Posestvo je do leta 1870 naraslo na 40 ha. Hkrati so se pričeli čajni nasadi širiti tudi drugje. Danes predstavlja čaj najpomembnejši izvozni pridelek (35 % vsega izvoznega zasluzka), ki ga uvažajo predvsem Velika Britanija, ZDA, Sovjetska zveza, Jugozahodna Azija (2,634). V povojnem času je prišlo do krize pri pridelavi in prodaji čaja (3, 352-355). Poleg tradicionalnih so se pojavili novi svetovni pridelovalci in izvozniki in svetovno tržišče je postalo zasičeno. V 60-ih letih je grožnja nacionalizacije odvrnila evropske lastnike od vlaganj na njihovih posestvih. Prenehali so z gnojenjem z umetnimi gnojili in iztrošenih čajnih grmov (plodna življenska doba je 40 let) niso nadomeščali s sajenjem novih. Zaradi tega se je zmanjšala proizvodnja in znižala kakovost. Mnoge velike plantaže so razdelili med 130 000 majhnih, zasebnih pridelovalcev čaja, ki pa imajo pomanjkljive izkušnje. Vlada upa, da se bodo negativni trendi vendarle zaustavili.

Danes so na Sri Lanki tri glavne cone pridelovanja čaja, ki jih pogojuje različna nadmorska višina: nizka do 900 m, osrednja med 900 in 1800 m ter visoka nad 1800 m. Ni potrebno poudarjati, da z naraščanjem nadmorske višine raste tudi kvaliteta pridelanega čaja.

S predelavo se dobi čaj sedmih različnih kakovostnih vrst, med katerimi je najbolj kvalitetna BOPF (Broken Orange Pekoe Fannings), za katero

Slika 3: Zastopanost glavnih izvoznic čaja na britanskem tržišču.

Risala: Jerneja FRIDL

uporabljajo samo vršiček in zgornja dva lističa, kar zahteva redno obiranje (običajno se čaj obira v tedenskih razmikih). Najslabša vrsta, takoimenovani brezkoristni ostanek (dust) se uporablja kot aromatičen dodatek v tobačni industriji (12, 295).

Omenimo še tropsko sadje: banane, ananas, mango in papaja sestavljajo vsakodnevni jedilnik običajnega, tropskega sadja lačnega turista in popotnika. Banan je več kot 20 vrst: majhnih, velikih, sladkih, manj sladkih, z debelimi in tankimi lupi, poceni in dragih (plačujejo se po kosih). Za nas so bile nenavadne zlasti banane z rdečimi lupi, ki dosejajo visoko ceno, čeprav niso najbolj ukusne.

Industrija je skromno razvita. Zaposluje 14 % aktivne delovne sile in ustvarja 26 % družbenega bruto proizvoda (10, 212). Najpomembnejša je tekstilna industrija, od katere jo je četrtina v lasti družb iz Hong Konga, pomebna pa je tudi prehrabena.

Infrastruktorno omrežje se razvija počasi, čeprav uspešneje kot v Indiji. Glavne ceste so asfaltirane, čeprav so izven zaledja glavnega mesta ozke. Vse več je modernih prevoznih sredstev, vendar je še vedno pomebna tudi vloga tradicionalnih vpreg z bivoli. Pozitivna zapuščina Britancev je dobro železniško omrežje.

Problem predstavlja pomanjkanje energetskih virov. Podražitev nafte je podobno kot druge dežele v razvoju prizadela tudi Sri Lanka. Zato pospešeno

razvijajo elektrifikacijo na osnovi hidroenergetskih objektov, za katere so v goratem osrednjem predelu dobri pogoji. Do konca leta 1978 je elektrifikacija dosegla 2000 naselij, predvsem na jugu in zahodu otoka (2, 637). Povedati je potrebno, da je bil še v lanskem letu velik del nižavja severno od gorate pokrajine brez elektrike.

Glavni hidroenergetski kompleks s pomočjo mednarodnih kreditov gradijo na najdaljši reki Mahaweli in njenih pritokih. Gre za celovit razvojni projekt, ki naj bi po prvotnih načrtih zagotavljal 770 MGW instalirane moči in namakalne možnosti za 364 217 ha obdelovalnih površin. Zaradi skokovitega naraščanja stroškov (leta 1982 so bile ocene 2 milijardi USD) je prišlo do zmanjšanja apetitov oziroma do vsebinskega krčenja, ki naj bi količino pričakovane elektrike prepolovil, namakanih pa naj bi bilo le 161 874 ha zemljišč (2, 637). Dela na projektu tečejo po posameznih fazah, a zaradi stalnega pomanjkanja sredstev počasi.

Veliko prebivalstva živi na podeželju. Stopnja urbanizacije je samo 21 % (13). Le glavno mesto Colombo šteje nad pol milijona prebivalcev, nad 100 000 pa jih ima samo še Jaffna (preglednica). Približno 70 % mest se uvršča med majhna mestna naselja, pri čemer se njihovo število povečuje. Okrog Colomba se je formiralo urbano somestje, ki s svojo gospodarsko močjo privablja številne priseljence s podeželja. Vendar kakšne izrazite slumizacije ni opaziti. Delež metropolitanske populacije, ki jo je Colombo delil s satelitskimi naselji, se je v obdobju 1963 - 1971 zmanjšal za 4,2 %, medtem ko je delež slednjih porasel za 17,7 %. To kaže na proces suburbanizacije, vendar imajo okoliška mesta še vedno v prvi vrsti funkcije spalnih naselij (14, 159-166).

Nanizali smo le nekaj podrobnosti o deželi, ki podobno, kot vse dežele v razvoju, išče perspektivno razvojno pot, ki jo otežujejo posledice kolonialnih časov in sodobni krizni dogodki, na katere prizadeti, revni svet ne more vplivati. Samo v bližnjevzhodnih deželah, bogatih z nafto, je bilo na začetnem delu več deset tisoč ljudi s Sri Lanke, ki so z zaostrovanjem napetosti ostali brez pomembnega vira zaslužka, od katerega so živeli še številni družinski člani doma, kjer nizke plače skoraj ne omogočajo dostojnega življenja (učitelj z dolgoletno prakso

Preglednica: Struktura mest po velikosti v letih 1963 in 1971 (14).

Tip mesta	Število preb. v tisočih	Sri Lanka 1963	Okr. Colombo 1971	Sri Lanka 1963	Okr. Colombo 1961
Majhno mesto	pod 20	73	101	8	10
Mesto	20 - 50	13	26	7	13
Srednje veliko mesto	50 - 100	5	5	2	3
Veliko mesto	100 - 500	1	2	1	1
Metropolis	nad 500	1	1	1	1
Skupaj		93	135	19	28

zasluži okrog 50 USD mesečno). Zato so danes sanje povprečnega prebivalca Sri Lanke usmerjena k zahodni Evropi. Najpreprostejša pot vodi prek ozemlja Jugoslavije, kamor lahko pripotujejo brez vizumov, potem pa z različnim uspehom v Italijo in naprej. . . ?

1. Anders, L. 1969: *Ceylon. Geographische Rundschau* 21, 11. Braunschweig.
2. Cleves, P. 1982: *Transformations on a paradise island. Geographical Magazine* LIV, 11. London.
3. Dickinson, P., Hutton, S. 1984: *Uneasy time for tea. Geographical Magazine* LVI, 7. London.
4. Domroes, M. 1979: *Monsoon and Land Use in Sri Lanka. GeoJournal* 3, 2. Wiesbaden.
5. Domroes, M. 1971: *Der Monsun im Klima der Insel Ceylon. Die Erde* 102, 2-3. Berlin.
6. Farmer, B. 1950: *Agriculture in Ceylon. Geographical Review* XL, 1. New York.
7. Johnson, B. 1969: *South Asia. Heineman Educational Books LTD. London.*
8. Lah, A. 1971: *Ceylon - vrt južne Azije in križpotje zgodovine s sodobnimi tokovi. Geografski obzornik* XVIII, 3-4. Ljubljana.
9. Lastna opažanja.
10. Natek, K., Perko, D., Huzjan Žalik, M. 1989: *Države sveta 1989. Ljubljana.*
11. Neubaner, R. 1957: *Ceylon. Zbirka Globus. Ljubljana.*
12. *Sri Lanka. Insight Guides, Apa Publications. Singapore, 1988.*
13. Wanasinghe, Y. 1978: *Urbanization in Sri Lanka. Geographica Polonica* 39. Warszawa.
14. Wheeler, T. 1987: *Sri Lanka - a travel survival kit. Lonely Planet Publications. Victoria, Australia.*

POLUCIJSKE OBREMENTIVTE REKE PAKE

Tadeja Pačnik in Uroš Zajc

UDK 556.53 : 504.054 (282.243.741)

POLUCIJSKE OBREMENTIVTE REKE PAKE

Tadeja Pačnik in Uroš Zajc, Srednja družboslovna in naravoslovna šola, CSS Velenje, Trg mladosti 3, 63320 Velenje, Slovenija

Prispevku z osnovnimi fizikalno-kemičnimi analizami vode analizira reko Pako v celotnem toku občine Velenje do izliva v Savinjo in prikazuje glavne onesnaževalce reke Pake. Na osnovi zbranih podatkov, anketiranja, terenskih ogledov in literature je opredeljena stopnja degradiranosti porečja Pake in opredeljeni vsi onesnaževalci, ki ogrožajo reko.

UDC 556.53 : 504.054 (282.243.741)

THE POLLUTION OF THE PAKA RIVER

Tadeja Pačnik in Uroš Zajc, Srednja družboslovna in naravoslovna šola, CSS Velenje, Trg mladosti 3, 63320 Velenje, Slovenia

In our research we have analysed the Paka river in its stream in the whole area of Velenje to the place where it flows into the Savinja river. We have examined the elements of physical-chemical water analysis, tried to represent the main pollutants of the Paka and defined the level of degradation of the Paka and all the pollutants by which it is endangered.

ONESNAŽEVANJE

Glede na poselitev in specifične naravne elemente pokrajine sva Pako razdelila na zgornji, srednji in spodnji del.

Zgornji tok reke poteka po območju KS Paka pri Velenju. Ravnega sveta je tu malo, zato je poselitev razložena in večjih strnjjenih naselij ni. V tem delu toka reke tudi ni industrije in onesnaževalci vode so le individualni (fekalne vode, kmetijstvo).

Osrednji del toka reke Pake se začena z naseljem Šalek in mestom Velenje, zaključa pa se s Tovarno usnja Šoštanj. V tem delu toka reke so nameščeni tudi glavni industrijski objekti občine Velenje.

Največji onesnaževalci na tem delu so: Gorenje, Rudnik lignita Velenje, Termoelektrarna Šoštanj in Tovarna usnja Šoštanj. Vsi ti objekti imajo lastne čistilne naprave, ki pa imajo premajhne kapacitete, ali pa sploh ne obratujejo. Poleg industrije Pako močno onesnažujejo tudi kanalizacijske vode, saj živi v tem predelu okoli 31 000 ljudi.

Spodnji tok reke sva označila od soteske Penk do izliva Pake v reko Savinjo. Poselitev je tu strnjena na ravninskih delih. Večje industrije ni; najpomembnejši industrijski obrat je Gorenje Keramika. Glavni onesnaževalci so kanalizacijske vode in kmetijstvo.

ONESNAŽENOST

Reka Paka je najpomembnejši vodotok v občini in vanjo se izlivajo vsi manjši vodotoki. Hkrati z njimi se v Pako izlivajo tudi kanalizacijske in industrijske vode. Zaradi velike onesnaženosti je Paka uporabna le kot industrijsko korito. Onesnaženost pa sega preko občinskih meja in je zajela tla, živino in prebivalstvo.

Da sva lahko prikazala približno onesnaženost reke Pake, sva izvedla različne fizikalne in kemične analize vode. Analize sva izvedla pod strokovnim nadzorom v kemijskem laboratoriju Termoelektrarne Šoštanj (TEŠ). Pri analizah sva upoštevala, kdo so največji onesnaževalci in odvzela vzorce neposredno za njimi. V veliko pomoč so nama bili tudi rezultati že opravljenih analiz Hidrometeorološkega zavoda Slovenije za leta 1980 do 1985 in leto 1987.

Odvzela sva 11 vzorcev na različnih mestih po celotni dolžini reke. Vzorce sva odvzela na različnih mestih po celotni dolžini reke Pake. Vzorce sva odvzela dvakrat in sicer pri visokem in nizkem vodostaju. Analize sva izvedla za petnajst različnih parametrov:

- temperatura vode,
- barva in vonj vode,
- ph,
- električna prevodnost,

- p in m alkaliteta,
- trdota vode,
- amonijevi ioni,
- natrij, železo, baker,
- kloridi, sulfati, nitrati,
- poraba $KMnO_4$,
- KPK.

Analize so pokazale, da je Paka zelo onesnažena: v zgornjem toku je v I.-II., od Velenja naprej pa v IV. kakovostnem razredu. Ob primerjavi lastnih analiz z že opravljenimi analizami sva ugotovila, da se onesnaženost reke Pake ni spremenila na boljše, ampak je na določenih odsekih še bolj onesnažena.

Primerjala sva tudi onesnaženost pri visokem in nizkem vodostaju. Tako sva ugotovila, da se pri večjem pretoku in večji količini vode koncentracija različnih ionov v večini primerov zmanjša. Do povečanja koncentracije ali le do manjšega padca le-te je prišlo nizvodno od TEŠ. Ob visokem vodostaju namreč odprejo zapornico in s tem odteče ves mulj, ki ga je Paka nanosila ob nizkem vodostaju. Do velikega povečanja je prišlo tudi pri koncentraciji NO_3

ionov. Razlog tega naj bi bilo povečano gnojenje kmetijskih površin. Ta gnojila vsebujejo veliko nitratov in meteorne vode jih prenesejo v strugo Pake.

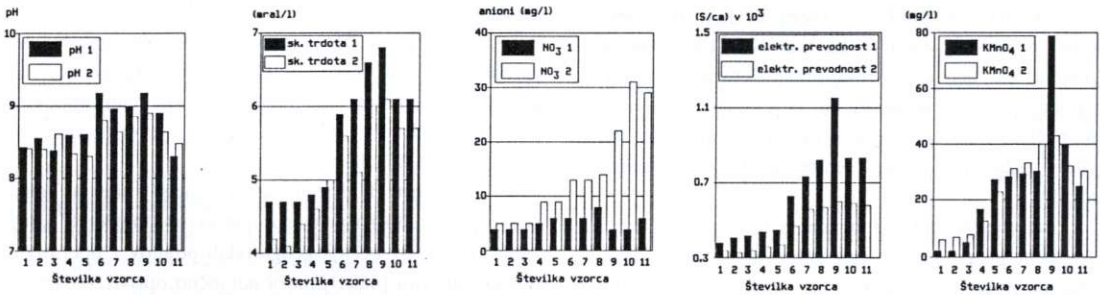
SKLEP

Reka Paka je v zgornjem toku do mesta Velenja v I.-II. kakovostnem razredu, za tem je do izliva v IV. kakovostnem razredu. Občasno je ob visokem vodostaju pri izlivu v III.-IV. kakovostnem razredu. Zato v Paki v osrednjem in spodnjem delu ni življenja.

Največji onesnaževalci sta industrija in kanalizacija. Čistilna naprava za sanitarne vode je v gradnji in sedaj poskusno obratuje (mehanično čiščenje).

Večji problem so industrijske vode, predvsem tehnološke, ker večkrat pride do neppredvidenih izlivov strupene snovi. Predvsem smo ugotovili nepravilnosti pri delovanju čistilnih naprav v Tovarni usnja Šoštanj, ki je po naših podatkih največji onesnaževalec.

Slika 1: Značilnosti vzorcev (črno - nizek vodostaj, belo - visok vodostaj).

OKROGLA MIZA O OPTIMIZACIJI IN VERTIKALNI STRUKTURIRANOSTI POUKA GEOGRAFIJE 2

Drago Perko

V prejšnji številki Geografskega obzornika smo z okrogle mize z naslovom Optimizacija pouka geografije v osnovni in srednji šoli in njegova vertikalna strukturiranost (v okviru proslave Sedemdeset let geografije na Ljubljanski Univerzi med 4. in 9. decembrom 1989) predstavili prispevka dr. Igorja Vrišerja in dr. Ivana Gamsa, tokrat pa je na vrsti razmišljanje Karmen Kolnik - Kolenc o mestu geografskih pojmov pri sestavi učnih načrtov in učenju geografije.

MESTO GEOGRAFSKIH POJMOV PRI SESTAVI UČNIH NAČRTOV IN UČENJU GEOGRAFIJE

Karmen Kolnik - Kolenc

Učni načrt je dokument, v katerem se med drugimi zahtevami predpisujejo obseg, teža in zaporedje učnih vsebin. Pri tem naj bi obseg zajel širino znanja in sposobnosti (kvantiteto), teža pa naj bi opredeljevala njegovo globino (kvaliteto). Idealno stanje je doseženo z njenim medsebojnim sorazmerjem. Torej bi le-ti dve zahtevi morali odgovoriti na KOLIKO in KATERA znanja in spretnosti naj učenci osvojijo. Tretji element učnega načrta poda zaporedje učnih vsebin in le-te so v sedaj veljavnih načrtih najbolj opredeljene. Še najmanj smo lahko učitelji zadovoljni s posplošenimi didaktično-metodičnimi navodili.

Potrebo po detajlnem učnem načrtu, ki bo (za različne učne programe in nivoje zahtevnosti) vseboval poleg sedanjih pojasnil in navodil še konkretne napoteke in primere, prav gotovo čutimo vsi učitelji. Potrebujemo učne standarde, kataloge znanja in tudi primere operativno določenih nalog, s katerimi se bodo ta znanja in spretnosti preverjale na konkretnih ciljih. Ilustrirajmo si to na primeru učenja geografskih pojmov na srednješolski stopnji izobraževanja.

Učenje pojmov je potrebno začeti individualizirati in diferencirati pri učnih sredstvih, oblikah, metodah in tempu ter pri učnih odnosih in pomoči. V polni meri velja ugotovitev, da diferenciacija in individualizacija nista povezani le z učnimi cilji in vsebinami, čeprav so le-te izjemno pomembne in žal tudi v večini primerov edine upoštevane pri sestavi današnjih učnih načrtov. Uspešnost učenja pojmov je v veliki meri odvisna tudi od sposobnos-

ti učitelja ter njegovih možnosti, kako učencu približa novo učivo, oziroma učenca čimbolj individualno pripelje v neposreden stik z novo učno snovjo (novim pojmom). Kako to doseči, ko pa večina srednješolskih učiteljev uči vsako leto več sto učencev?

Moderna funkcionalna znanja, sposobnost za samostojno učenje, uspešnejši razvoj intelektualnih in delovnih sposobnosti itd. bodo mogoča takrat, ko bomo sleherni trenutek učno-vzgojnega procesa vedeli ne samo kaj želimo, temveč tudi, kako bomo to dosegli! Katalog znanj, potrebnih za različne nivoje zahtevnosti v različnih učno-vzgojnih programih, je prav gotovo eden izmed temeljnih kamnov učno programiranih načrtov.

Učitelj in učenec morata vedeti, kaj vsebuje zahteva minimum znanja, katere učne zahteve odgovarjajo širjenju znanja in katere poglobljanju le-tega.

Nivoji zahtevnosti učenja geografskih pojmov:

- pojmi, ki so potrebni za osnovno geografsko znanje:
 - najlažji nivo (minimum znanja),
 - četrti nivo zahtevnosti s 70 urami, ● pojmi, ki so namenjeni širjenju znanja v:
 - petem nivoju zahtevnosti s 70 urami (učenci zaključujejo učenje geografije) in četrtem nivoju zahtevnosti z več kot 70 urami,
 - pojmi, ki so namenjeni poglobljanju znanja geografije v:
 - petem nivoju zahtevnosti z več kot 70 urami geografije.
- Seveda je za diferenciran pristop potrebno izdelati detajlen pregled, tako številčnega obsega geografskih pojmov v srednjem izobraževanju, kot tudi njihovega pomena za razumevanje in obvladovanje učne snovi na različnih nivojih zahtevnosti.
- Uspešnost takšnega učno-ciljnega učenja lahko preverjamo nato na primeru operativno določenih nalog. Nekaj primerov učenja geografskih pojmov z operativno določenimi cilji (učitelj mora natančno opisati aktivnosti, ki jih bo učenec sposoben izvesti, ko bo določen pojem osvojil (operativni smoter) pri čemer dosežemo več namenov: učitelj ima dober vpogled v posamezne faze spoznavne poti in na ta način lahko oceni stopnjo dosežene znanja posameznega učenca; temu primerno lahko nato izdela dodatne naloge in z večjim številom krajših učnih korakov učenca privede do zastavljenega cilja; v primeru učenja pojmov je pogosto pričakovana aktivnost identifikacija konkretnih primerov za določen pojem, ko mora biti učenec sposoben ne samo spoznati pojem in ga reproducirati, ampak ga aktivno obvladati, torej znati aplicirati v novih identičnih učnih situacijah, kar najlažje preverimo na kombinaciji različnih vrst nalog):
- metoda klasifikacije (primer: učenec je osvojil pojem

padavine): v nalogi damo niz primerov "padavin" glede na njihov nastanek in glede na obliko in od učenca pričakujemo, da jih klasificira glede na ti dve zahtevi v dva pojmovna razreda:

● 1. pojmovni razred - oblika padavin (dež, sneg, toča, babje pšeno, rosa),

● 2. pojmovni razred - nastanek padavin (konvekcijske, orografske, ciklonske),

● metoda izločanja negativnega primera iz določenega pojmovnega razreda: naloga je posebej zahtevna in smiselna, če je negativni primer po nebitvenih lastnostih podoben pozitivnim primerom; najbolje je, če izberemo takšne, ki jih učenci sicer največkrat zgreše (primer: učenci naj na podlagi teksta podčrtajo vse rastlinske tipe, kjer prevladuje trava; naloga bo še zahtevnejša, če bomo vanjo vnesli ne samo savano in stepo, temveč tudi prerijo, pampe ter enega ali dva druga rastlinska tipa, npr. tundro ter tajgo),

● ali ima učenec ustrezen termin za določen pojem: učenec mora nanizati skupino konkretnih primerov za določeni pojmovni razred, poiskati nadrejen pojem in ga poimenovati (primer: tekst sestavimo tako, da učenec v prazen prostor vpiše zahtevani termin in ga nato v nadaljevanju tudi pravilno uporabi: Rezultat delovanja pedogenetskih dejavnikov je tudi nastanek različnih prsti. Te plasti imenujemo Razlikujejo se po barvi, debelini in vrsti drugih lastnosti. Navpični prerez skozi vse je profil prsti. Odgovor: horizont.),

● metoda konkretizacije: zahteva od učenca, da najde pozitivne primere za določen pojem, kar lahko dosežemo bodisi z učenčevim prepoznavanjem pravih odgovorov (pasivnejša oblika) v nizu primerov, ali pa z njegovim samostojnim naštevanjem (primer: ko smo obravnavali nastanek nagubanega gorovja na primeru Himalaje, učenci samostojno s pomočjo ustreznih zemljevidov poiščejo najvišja gorstva sveta po kontinentih in tako lahko učenci na podlagi analize konkretnih geografskih pojavov preidejo preko sinteze do generalizacije, splošnageografski pojmi pa se tako nujno potrebno postavljajo v določeno pokrajino in se konkretizirajo kot Himalaja, Alpe, Kordiljere, Andi, Atlas itd.).

Proces pridobivanja znanja pri pouku geografije mora biti vedno nazoren in zasnovan na širokem razumevanju spoznavnega in emocionalnega z upoštevanjem kriterijev prakse. Pri tem je nujno prilagajanje ne samo učnih vsebin, temveč tudi oblik in metod dela, učnega tempa ter učbeniških kompletov takšni stopnji diferenciacije, ki bo zajela vse nivoje zahtevnosti vzgojnoizobraževalnega dela na vseh stopnjah izobraževanja. Zato bo

potreben drugačen pristop pri oblikovanju navodil za poučevanje bodisi v okviru razširjenih učnih programov, ali pa v obliki priročnikov za učitelja z detajlnimi metodo-didaktičnimi navodili in primeri.

PRVO MADŽARSKO - SLOVENSKO SREČANJE

Milan Orožen Adamič

Srečanje sta v okviru medakademijske izmenjave organizirala Geografski inštitut Madžarske akademije znanosti iz Budimpešte in Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU. Potekalo je od 27. do 30. septembra 1990 in to v dveh delih, prvi na Madžarskem in drugi del v Sloveniji. Z madžarske strani je organizacijo vodil akad. prof. dr. Marton Pécsi, s slovenske pa akad. prof. dr. Ivan Gams. Prvi plenarni del srečanja je bil v prostorih Limnološkega inštituta Madžarske akademije znanosti v kraju Tihany ob Balatonskem jezeru. Predstavljenih je bilo 13 referatov in to 9 slovenskih in štirje madžarski.

Dr. I. Gams je predstavil koncept nove geografske monografije Slovenije in kvantitativne meritve kraške denudacije v Jugoslaviji. Dr. M. Pécsi je govoril o seriji madžarskih pokrajinskih monografij in o geomorfologiji Madžarskih hribov. O raziskovanju krasa in posebej visokogorkega krasa v Sloveniji sta poročala dr. J. Kunaver z Oddelka za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani in A. Mihevc z Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni. Dr. A. Juhasz in dr. L. Zambo sta poročala o raziskavah krasa na območjih Bakony in Aggtelek. Dr. M. Šifrer je predstavil novejša geomorfološka raziskovanja v Sloveniji, o uporabi in primerih rabe novejših metod v regionalni geografiji in geomorfologiji so govorili mag. D. Perko, dr. A. Kertesz, dr. G. Mezosi in mag. M. Gabrovec. Zemeljske plazove v subpanonskem delu Slovenije je predstavil mag. K. Natek, o raziskovanju naravnih nesreč v Sloveniji pa je govoril mag. M. Orožen Adamič. Plenarni del srečanja sta zaključila dr. A. Juhasz in dr. F. Schweitzer s prispevkom o geomorfoloških raziskavah okolja na Madžarskem.

Naslednji dan je bila organizirana zanimiva ekskurzija v okolici Tihanija in v Bakonjskih hribovih. Zadnja dva dneva srečanja sta potekala na terenskem delu v severovzhoni Sloveniji. Ekskurzijo so pripravili dr. I. Gams, dr. I. Šifrer in mag. K. Natek, pri vodenju ekskurzije so sodelovali še dr. B. Belec, dr. B. Kert in L. Olas s Pedagoške fakultete v Mariboru in B. Sever z Enciklopedije Slovenije.

Udeleženci srečanja so se dogovorili o sodelovanju

pri uporabi računalnikov v geografskem raziskovanju, pri proučevanju naravnih nesreč in to zlasti zemeljskih plazov in o sodelovanju pri proučevanju narodnostno mešanih območij na obeh straneh meje. K sodelovanju name ravamo pritegniti tudi univerzo v Gradcu v Avstriji. Dogovorili so se, da bo Madžarska akademija znanosti natisnila zbornik predstavljenih referatov in da bo naslednje srečanje čez dve leti (1992) v Sloveniji.

POLOŽAJ ŠOLSKE GEOGRAFIJE V VZHODNOEVROPSKIH DRŽAVAH

Karmen Kolenc Kolnik

Zadnje čase se veliko govori o spremembah našega šolskega sistema in v okviru tega tudi o novostih pri šolski geografiji. Da bi lažje ovrednotili spremembe položaja geografije v šoli, bomo tokrat predstavili položaj in osnovne značilnosti geografije v vzhodnoevropskih deželah (na primeru Poljske in Madžarske), v naslednjih številkah pa v srednjeevropskih državah (na primeru Švice in Avstrije) in nato še v ZDA.

V poljski je geografija obvezen šolski predmet, vključen v osnovne (8 let) in srednje šole. Učitelji ugotavljajo, da je v zadnjih dvajsetih letih opazna tendenca zmanjševanja števila šolskih ur geografije. Zadnje krčenje je bilo v šolskem letu 1988/89. Po naročilu ministrstva za šolstvo se je tedaj zmanjšalo število ur z 1,5 ur tedensko v 7. in 8. razredu osnovne šole na samo 1 uro tedensko.

Na Madžarskem se šolski sistem do novih družbenih reform ni spreminjal celih 40 let. Osnovna šola traja 8 let, srednja šola 4 leta (gimnazije in srednje tehniške šole), poklicne srednje šole pa so triletno.

Gimnazije in sorodne štiriletne šole imajo maturo, v poklicnih mature ni. V srednjih šolah se je število ur zmanjšalo po letu 1979, v osnovnih pa je ostalo enako. V 5. razredu si pri predmetu spoznavanja domovine geografija deli dve uri tedensko z biologijo. Predmet je samostojen od 6. razreda dalje. V 6., 7. in 8. razredu sta po dve uri tedensko. Tematsko obravnavajo predvsem regionalno geografijo s problemskim pristopom (države v razvoju, arabski svet itd.), prej pa so obravnavali predvsem regionalne skupine držav (sredozemske države), s sistemskim pristopom. Veliko pozornost namenjajo tudi obravnavanju domovine.

Učenci imajo tudi možnost izbirati geografijo kot fakultativni predmet. Za maturo predmet ni obvezen, lahko pa je izbirni maturitetni predmet.

Kot visokošolski predmet se predava dve leti na Ekonomski akademiji za zunanjo trgovino.

Preglednica 1: Predmetnik za leto 1988/89 na Poljskem.

Razred	Vsebina	Število ur tedensko
Osnovna šola (8 let)		
I-III	Naravno okolje - občja geografija z elementi geografije Poljske	2
IV	Geografija Poljske in elementi občje geografije	2
V	Conalne in aconalne pokrajine z antropogenimi elementi	2
VI	Regionalna geografija sveta (brez Evrope in Azije)	2
VII	Regionalna geografija sveta (Evropa in Azija) ter aktualni družbenoekonomski problemi sveta	1
VIII	Geografija Poljske	1
Srednja šola (gimnazija, 4 leta)		
I-II	Občja geografija - poudarek na fizični geografiji z geologijo	1
III	Geografija Poljske - Poljska in Evropi	2
IV	Človek in njegova dejavnost v svetu - izbrana poglavja iz družbene in ekonomske geografije	1
Srednja šola (ekonomska in tehniška usmeritev, 4 leta)		
I	Občja geografija - poudarek na fizični geografiji	3
II	Geografija Poljske	2
Srednja poklicna šola (2 leti)		
I	Občja geografija - poudarek na fizični geografiji	2
II	Človek in okolje	2

Preglednica 2: Predmetnik za leto 1988/89 na Madžarskem.

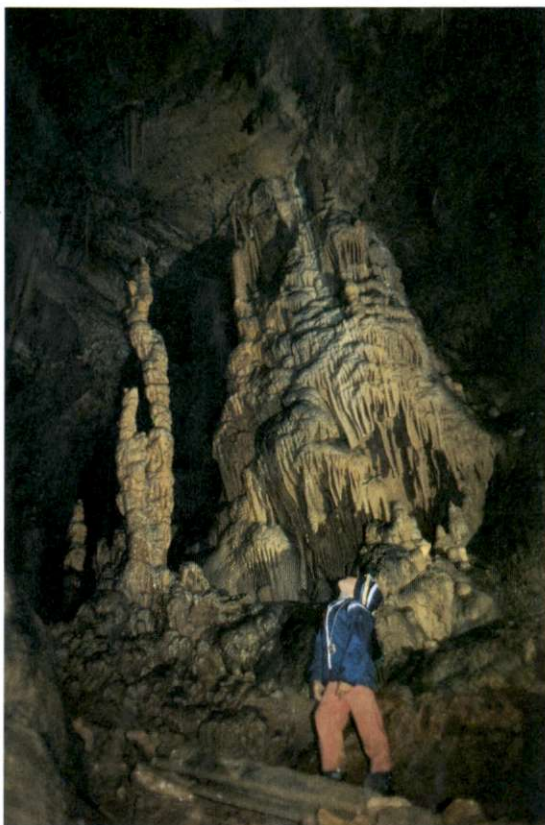
Razred	Vsebina	Število ur tedensko
Srednja šola (gimnazija, 4 leta)		
I	Občja geografija - poudarek na fizični in ekonomski geografiji	3
II	Regionalna geografija in geografija Madžarske	3

V zadnjih petnajstih letih je opaziti krčenje števila ur geografije, vendar pa v današnjem času njen pomen ponovno raste skupaj z obujenim zanimanjem prebival-

Slika 1: Jama Dimnice - Kitajski zid. (Foto: Nagode Miran.)

Slika 2: Jama Dimnice - Dvorana s stebrom (Foto: Nagode Miran.)

stva za turizem in turistična potovanja, ohranjanje čistega okolja itd. To se odraža predvsem po vedno večjem zanimanju za TV oddaje z geografsko vsebino, pri prodaji različnih monografij in priročnikov, revij in zemljevidov, ki imajo geografske podatke in vsebine. Zato pri načrtovanju pouka dajejo vedno večji poudarek problemskemu učnemu pristopu.

no-vzgojnih ciljev. Finančne, strokovne, organizacijske in druge težave pripravljanja in izvajanja takih oblik pouka so še danes šolam zelo težke ovire. Marsikje je, to naj ne bo pri nikomer sprejeto kot očitke ali graja, izvajanje dnevov s posebnimi oblikami pouka formalizirano ali pa z leti vse bolj nadležno za znanke različnih strok, ki šolam "prostovoljno" pomagajo iz zadreg. Kaže, da pripravljalci učnih načrtov, seveda pa tudi tisti, ki jim pripadajo pristojnosti odločanja in spremljanja izvajanja načrtov, predlaganih in sprejetih učno-vzgojnih ciljev niso dovolj operacionalizirali.

DIMNICE - PRIMER NOVE ZASNOVE IZVAJANJA RAZISKOVALNIH DNEVOV Jože Žumer

Obveščamo vas o možnostih organiziranja raziskovalnega dneva v jami Dimnice. Informacije o raziskovalnem dnevu so na razpolago v Zemljepisnem muzeju Slovenije pri IGU, Trg francoske revolucije 7, Ljubljana.

Dnevi s posebnimi oblikami pouka (kulturni, raziskovalni ipd.) so nedvomno popestrili šolsko delo, vprašanje pa je, če so pomembneje prispevali k doseganju uč-

Podobne težave imajo številne turistične in njim sorodne ustanove. Spoznanje, da je šolstvo eden najbolj predvidljivih in kar dovolj množičen povpraševalec turističnih in podobnih storitev je pri izvajalcih precej novo in marsikdo med njimi še vedno dremlje ali pa slepo tipa v napačnih smereh. Le redkokdaj se izven šol pojavijo izvajalci s strokovnim in poslovnim poslušom za povpraševanja operacionalizatorjev učnovzgojnih ciljev. Primer: v Istrski Sloveniji skorajda ni turistične ponudbe za šole, čeprav sta obala in morje tradicionalna cilja ekskurzijam večini osnovnih šol v Sloveniji.

Tudi v jamskem turizmu so se, tako kaže, za daljši čas uveljavili programi na pedagoško neobetavni zasnovi "tekočega traku": učence zaradi nižjih vstopnin (te so še vedno osnovno merilo sprejemljivosti programov za šole) trumoma poganjajo skozi rove in jim vmes povedo kaj zanimivega (razlage so "conditio sine qua non" dela, ki hoče biti šolsko), pri tem pa ves čas (z manjšim uspehom) pazijo, da ne povzročijo preveč škode in skušajo preživeti njihovo kričanje. Še huje so posledice križanja visokih šolskih sezon z začetki visokih sezon ostalih turistov: vodniku uspe le v teoriji voditi skupino, sestavljeno iz razreda sedmošolcev in članov društva upokojencev iz Amsterdama. Podobne probleme ima večina upravnikov kraških jam, muzejev, galerij, akvarijev ipd. po celem svetu.

Pred tremi leti sem se odločil poiskati primerno rešitev za navedene probleme. Šolam sem za ustrezno plačilo ponudil pomoč v obliki programa raziskovalnega dne z ustreznimi gradivi in z vodenjema njegove izvedbe. Tak pristop je omogočil naglo kopičenje izkušenj pri izvajanjih, s tem pa sprotno izpopolnjevanje gradiv in nabavo ustreznih tehničnih pripomočkov. Nastala zasnova programa je splošno uporabna, predstavil pa jo bom na primeru programa raziskovalnega dne "Dimnice", ki je primeren za učence 8. razreda osnovne šole, pa tudi za večino usmeritev srednjih šol.

Osnovna principa programa sta, da izvajalec v celoti prevzame delo z učenci (spremljevalci se lahko vključijo v delo po želji) in da se učnovzgojni cilji programa uresničujejo z aktivnostjo učencev. Šole, ki naročijo izvedbo programa, dobijo izvod obvestila učencem in delovne liste, ki so lahko uporabni pri pripravljanju na izvedbo programa in obrazce za tematska poročila učencev, pri izvedbi pa lahko dobijo poslikan film za razvijanje fotografij po povratku.

Učenci so razdeljeni v šest skupin, ki se, vsaka s svojo svetilko na karbid, po jami selijo za inštruktorjem med šestimi postajami. Delovni listi vsebujejo navodila in prostore za beleženje ugotovitev učencev pri vajah šestih vsebinskih sklopov: sigaste tvorbe, jamske živali, temperature vode in zraka, gibanja zraka, usedline in prečni rezi jamskih prostorov. Vsaka skupina naredi vsako vajo le na eni postaji, po izhodu iz jame pa dobi obrazec za poročanje o eni od vsebin, zato mora podatke za svoje poročilo poiskati še pri ostalih petih skupinah. Izbrane vsebine omogočajo učencem pridobivanje novih znanj o ekotopskih posebnostih jamskih prostorov, organiziranost dela pa zahteva stalno aktivnost učencev in medsebojno izmenjavo pridobljenih znanj ter izkušenj.

Jama Dimnice (10 km od Kozine proti Reki) je zaradi svoje delne turistične opremljenosti, predvsem pa

zaradi svoje kompleksnosti (vhodno brezno z vklesano potjo, prepišni rov med Malo in Veliko Dimnico, zatišni fosilni rov, obsežna Velika dvorana in aktivni vodni rov) in, ne nazadnje, zaradi svojih lepot, zelo primerna za programe učnega turizma. Več tisoč učencev je pokazalo veliko zanimanja za delo na opisani zasnovi, učitelji pa so taki oceni dodali še svojo petico za strokovnost. Na potezi so vlada (njena šolska in turistična dela si za sedaj podajata vroči kostanj učnega turizma), profesionalni izvajalci ("brez muje se še čevelj ne obuže") in drugi ustvarjalni šolniki (zasnova je preizkušena - dajte ji svoje vsebine!).

NAGRADA SKLADA VLADKA FAJGLA Andrej Černe

V slavnostni dvorani Skupščine občine Celje je bila v petek, 9. novembra 1990 podeljena nagrada Sklada Vladka Fajgla za leto 1990 študentu geografije Dejanu Cigaletu za njegovo seminarsko nalogo Planine in njihova navezanost na naravne pogoje. Svečanosti so se poleg nagrajenca udeležili še oče Vladka Rudolf Fajgelj, župan Celja Anton Rojc, predsednik Izvršnega sveta Skupščine občine Celje Mirko Kranjc, sekretarka Sekretariata za družbene dejavnosti Irena Ferlež, Astrid Pešec iz Odbora za raziskovalno in inovacijsko dejavnost občine Celje, akademik prof. dr. Ivan Gams, mentor nagrajenemu študentu, študijski kolega Vladka Fajgla izredni prof. dr. Jurij Kunaver, mag. Metka Špes, predstavnica Zveze geografskih društev Slovenije v odboru sklada Vladka Fajgla in predstojnik Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti docent dr. Andrej Černe.

Ob prisrčnem klepetu smo se dogovorili, da bo občinski sekretariat vsako leto razpisal v dogovoru z Oddelkom za geografijo v Ljubljani naslove aktualnih raziskovalnih nalog, s katerimi bodo študentje geografije kandidirali za nagrado sklada.

POROČILO GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA NOVA GORICA O DELU V LETU 1990 Radovan Lipušček

Člani društva smo v letu 1990 izvajali program na več področjih.

IZOBRAŽEVANJE. Izvedena sta bila dva seminarja.

● 6. aprila je bilo v Tolminu organizirano dopolnilno izobraževanje učiteljev geografije osnovnih in srednjih

šol severnoprimske regije. To enodnevno izobraževanje je spadalo v okvir permanentnega izobraževanja učiteljev in se ga je udeležilo 27 učiteljev geografije. Pri organizaciji so sodelovali dr. Jurij Kunaver (vodja katedre za didaktiko in metodiko na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani), Radovan Lipušček (predsednik Geografskega društva severnoprimske regije in ravnatelj Srednje šole Tolmin) in Božidar Mravlje (Zavod za šolstvo OE Nova Gorica). V dopoldanskem delu so predavali dr. Jurij Kunaver (geografske vsebine v naravoslovnih dejavnostih v OŠ in SŠ), Aljoša Berginc (predstavitev videoposnetkov o naravoslovnem dnevu njihove šole, ki je bil izveden v Bači), ing. arch. Fedja Klavara (razvojni problemi Tolminske) in dr. Vladimir Klemenčič (Posočje kot obmejno in manj razvito območje). Popoldne so udeleženci na terenskih vajah sami obdelali mestno naselje, primestno naselje in nekaj geomorfoloških značilnosti v bližini naselja. Terenski del je bil zaradi slabega vremena precej okrnjen. Na zaključku smo imeli kratek zbor društva, kjer smo se dogovorili o članarini za leto 1990 in nadaljnjih akcijah društva.

- 28. in 29. avgusta je potekal v Tolminu dvodnevni seminar za člane našega društva. Udeležilo se ga je 24 članov, predvsem tistih, ki poučujejo na šolah.

1. dan: Po predstavitvi dela na 6. alpskem mladinskem raziskovalnem taboru, ki se je končal dan pred tem, in po ogledu razstave s tabora, so se udeleženci razdelili v dve skupini, ki sta izmenično spoznali dve območji Tolminske. Prvo je predstavil dr. Jurij Kunaver v dolini Zadlaščice, to je na terenu, kjer so delali mladi raziskovalci v okviru omenjenega tabora, drugo pa učitelj geografije na tolminski srednji šoli prof. Igor Drnovšek v dolini Volarnika in Kozjaka, kjer so si udeleženci ogledali slapove na teh dveh desnih pritokih Soče.

2. dan: Pred začetkom dela na terenu je dr. Jurij Kunaver predstavil nekatere značilnosti uporabe videokamere pri pouku in geografskem delu na terenu. Program drugega dne je bil skoraj v celoti rezerviran za predavanje dr. Stanka Buserja o geološki zgradbi dolin Tolminke in Zadlaščice. Vsak izmed udeležencev je na terenu tudi snemal z videokamero in se tako izuril v osnovnem rokovanju z njo. Po vrnitvi s terena so udeleženci analizirali nekatere, na taboru in na seminarju zbrane geološke vzorce. Za kolec seminarja nam je ing. Janez Bizjak iz Triglavskega narodnega parka predaval o vlogi TNP pri čuvanju naravne in kulturne dediščine v njegovih mejah.

ORGANIZACIJA DELA V DRUŠTVU. Po ureditvi formalnosti za odprte žiro računa smo v juniju uredili plačevanje članarine za letošnje in pretekla tri leta,

to je od časa, ko smo se konstituirali kot samostojno društvo. S pomočjo Zavoda za šolstvo Republike Slovenije in osebnih poznanstev smo uredili evidenco vseh geografov v naši regiji (razen tistih v občini Idrija, ki so vključeni v notranjsko regijo). Do konca septembra je od evidentiranih 66 geografov plačalo članarino 37 članov. Na tako število rednih članov lahko računamo tudi vnaprej.

EKSKURZIJE. V sodelovanju z agencijo Puntar smo 20. oktobra v Tolminu izvedli ekskurzijo v dolino Nadiže. V programu sta bila ogleda dveh svetovno znanih razstav tik za mejo in sicer razstave o Langobardih v Čedadu in v vili Manin pri Codroipu in razstavo fosilov v Čedadu. Ob povratku smo obiskali na dan ekskurzije odprto razstavo o Soški fronti v Kobaridu.

ANKETA. Sočasno s poročilom o zboru in programom za delo društva v letošnjem letu smo vsem geografom, ki živijo in delujejo na območju občin Nova Gorica, Tolmin in Ajdovščina, poslali anketo. Od 50 poslanih anket je do konca septembra 1990 anketo vrnilo 27 članov društva. Rezultati odgovorov na zastavljena vprašanja so naslednji:

- Ali veš, da deluje geografsko društvo v severnoprimski regiji? (vsi so odgovorili pozitivno).
- Ali ste član geografskega društva Nova Gorica? (10 odgovorov da, 8 ne).
- Če ne, zakaj ne? (zaradi včlanjenosti v druga društva (1), ni bilo prave prilike za vpis (1), 4 niso odgovorili).
- Ali bi rad postal član društva? (7 odgovorov da, 1 ne).
- Ali si naročen na geografsko periodiko? (na Geografski vestnik je naročenih 7, na Geografski obzornik pa 14).
- Kakšni so vzroki za nenaročanje revij? (na geografsko periodiko je naročena ustanova (3), naročenost na tujo literaturo (1), se namerava naročiti (1), izposoja v knjižnici (2), trenutne socialne razmere v družini mi to ne omogočajo (1), trije od tistih, ki niso naročeni, niso odgovorili).
- Pri katerih aktivnostih društva želiš aktivno sodelovati? (pri vodenju in organizaciji ekskurzij (7), pri pripravi strokovnih predavanj (3), pri pripravi videooddaj ali drugih podobnih posnetkov (3), pri organizaciji in vodenju mladinskih raziskovalnih taborov (7), pri vodenju društva in v njegovih organih (2), ostalo (2), 15 jih ni odgovorilo).
- Večini se je zdela letna članarina primerna (18), enemu previsoka, dvem prenizka, pet jih ni odgovorilo.
- Za pet let nazaj je bilo pripravljeno plačati članarino 21 anketiranih, dva nista hotela, dva nista hotela za zadnji dve leti, dva nista odgovorila.

Slika 1: Nagrajeni diapozitiv "PLEISTOCENSKA TERASA". Avtor: Igor Drnovšek, Srednješolski center Tolmin. Tekst k posnetku: Pokrajinska slika v lepo ujeti igri svetlobe in senc prikazuje pleistocensko teraso visoko nad dolino Tolminke pri Čadrgu.

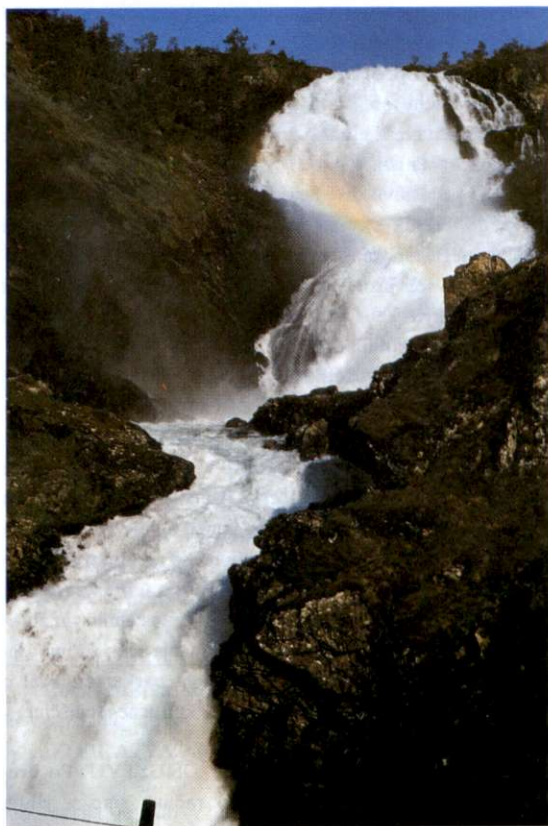

NAGRAJENI DIAPOZITIVI

Drago Perko

V prejšnji številki smo objavili dva nagrajena diapozitiva s 1. natečaja za geografsko fotografijo in video-posnetke, ki ga je organiziralo Ljubljansko geografsko društvo, in sicer diapozitiv z naslovom Megla avtorja mag. Darka Ogrina in posnetek iz kolekcije diapozitivov z naslovom Dežela tisočerih plazov avtorja Andreja Gobca. Tokrat objavljamo diapozitiv z naslovom Pleistocenska terasa avtorja Igorja Drnovška in diapozitiv z naslovom Slap pri Flåmu avtorja Dušana Logarja. Upamo, da bo objavljanje nagrajenih posnetkov vzpodbudilo še več geografov in drugih amaterskih fotografov, da bodo sodelovali na 2. natečaju.

Slika 2: Nagrajeni diapozitiv "SLAP PRI FLÅMU". Avtor: Dušan Logar, Ljubljana. Tekst k posnetku: Eden izmed največjih slapov na Norveškem. Posnetek daje lep vtis o veliki množini vode, ki teče mimo opazovalca.

2. NATEČAJ ZA GEOGRAFSKO FOTOGRAFIJO IN VIDEOPOSNETEK

Marjan Bat

Z naslednjim obvestilom želimo geografe, ki jih zanima fotografija in video, opozoriti, da bo Ljubljansko geografsko društvo tudi v letu 1991 razpisalo natečaj za geografsko fotografijo in videoposnetek. Objavljen bo v 3. številki Geografskega obzornika. Okvirna določila natečaja si lahko ogledate v Geografskem obzorniku, letnik 1990, številka 1.

Predvidoma bo rok za oddajo del v mesecu decembru leta 1991, nagrajena dela pa bodo predstavljena na Ilesičevih dnevih v februarju leta 1992. Učitelje geografije naprošamo, da na natečaj opozorijo svoje učence in dijake, saj bo žirija njihova dela ocenjevala posebej.

PROGRAM EKSKURZIJ LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA V DRUGI POLOVICI LETA 1991

Jernej Zupančič

Na vse ekskurzije se je treba prijaviti najkasneje do datuma, ki je naveden v programu. Prijavite se lahko osebno v Zemljepisnem muzeju na Trgu francoske revolucije 7 (tel. 213-537) med 9.00 in 13.00 ter med 15.30 in 18.30, ali pa na isti naslov pošljete prijavnico (obrazec v Geografskem obzorniku št. 1, letnik 1991, stran 32), ki ji priložite ček ali kopijo položnice. Prijava brez hkratnega plačila ne velja. Vse informacije dobite v Zemljepisnem muzeju. V primeru odjave vsaj en dan pred ekskurzijo vrnemo 50 % vplačanega denarja. V primeru podražitve prevozov ali spremembe deviznega tečaja bomo primorani podražiti tudi ekskurzije. Vsi udeleženci potujejo na lastno odgovornost. Številka žiro računa: 50100-620-107 05 1010115-1620908.

Že v prejšnjem Geografskem obzorniku smo vas povabili na osem pomladanskih ekskurzij (Delta Pada (17.-17.3.1991), Srednja Kolpa (13.4.1991), Portugalska (26.4.-6.5.1991), Od Šentruperta do doline Sopote (18.5.1991), Camargua v Franciji (23.5.-27.5.1991), Otočje Svalbard (začetek julija), Korab v Makedoniji (začetek julija) in Snežna jama pod Raduho (22.6. 1991), ki jo natančneje predstavljamo tokrat, v tej številki pa dodajamo še jesenske ekskurzije.

● ENODNEVNA EKSKURZIJA V SNEŽNO JAMO NA RADUHI (22.6.1991)

Namen: Ekskurzija je namenjena spoznavanju ene od visokogorskih kraških jam. Ker je Snežna jama odprta

vodor hladnega zraka, se v vhodnem delu zadržuje stalni led, globlje pa se to pozna v razpadanju kapnikov in sige ter v krioklastičnih pojavih (npr. poligonalna tla). Spremenjen je tudi način kristalizacije kalcita ter nastajanje jamskega mleka. Našo pozornost pa zasluži tudi zaradi bogatega kapniškega okrasja. Zaradi izpostavljene lege slovi Raduha po lepem razgledu, okolica pa po pestri geološki zgradbi. Spotoma bomo obiskali še Iglo, presiha-joči studenec ter nekatera območja, ki so jih prizadele lanske katastrofalne poplave (Ljubno, Podvolovjek).

Program: Odhod s posebnim avtobusom ob 6.00 s Trga osvoboditve v zgornjo Savinjsko dolino. Nato približno uro hoje do jame. Ogled jame (cca dve uri). Kosilo (po naročilu) v Koči na Loki. Sledil bo vzpon na Raduho (približno 1 ura). Nato spust in ogled Presiha-jočega studenca in Igle ter območij, ki so jih prizadele lanske poplave. V Ljubljano se vrnemo ob 19.00 do 19.30.

Strokovno vodstvo: Andrej Mihevc (v sodelovanju z JD Črni galeb iz Prebolda).

Cena: 260 din, nečlani 285 din.

Prijava: do 15. 6. 1991 v Zemljepisnem muzeju.

Pogoji: S sabo imejte primerno (planinsko) obleko in obutev, priporočljive so tudi baterijske svetilke.

● ENODNEVNA EKSKURZIJA V PEKEL, NA BLOKE IN VELIKOLAŠKO POKRAJINO (14.9.1991)

Namen: Fitogeografske, zoogeografske in hidrogeografske značilnosti notranjskih planot in njenega severnega in vzhodnega obrobja. Razvojna vprašanja hribovitega, redko poseljenega in depopulacijskega območja. Hidrološki in geološki pogoji nastanka slapov v Peklu, pri V. Laščah in na Bajdincu. Program: Odhod ob 6.00 s Trga osvoboditve proti Borovnici. Barje. Preko slapov v Peklu na kraško Pokojiško planoto nato na Bloke ter preko Sodražice in Sv. Gregorja v Velikolaško pokrajino. Ogled Lehnjakovega slapu in Kobiljega curka, nato ponora Rašice pri Ponikvah ter slapov na Bajdincu pri Turjaku. Pot poteka torej po zelo različnih geoloških, morfoloških in ekoloških enotah (Lj. Barje, apniška Pokojiška planota, dolomitna planota Blok, Velikolaška pokrajina v perm-skih peščenjakih, apniška okolica Ponikev itn.), kar je videti še posebno zanimivo z oči biologa (ter verjetno tudi geologa). Vrnitev v Ljubljano ob 19.30.

Strokovno vodstvo: mag. Tone Brancelj in verjetno še eden od geologov.

Cena: 190 din, nečlani 210 din.

Prijava: do 7.9. 1991, Zemljepisni muzej.

Pogoji: primerna obleka in obutev za hojo po terenu.

● DVODNEVNA EKSKURZIJA NA AVSTRIJSKO KOROŠKO (19.-20.10.1991)

Namen: Ekskurzija je namenjena spoznavanju regionalne problematike avstrijske Koroške. Na poti se bomo srečali

s primeri transformacije rudarskih območij v turistična (Bleiberg za Dobračem), klasična objezerska turistična središča (Spittal, Millstat, Vrba ipd.) ter zdraviliška (Radenthein), zanimive primere uspešne transformacije kmetijstva in zemljiške strukture (zgornja Dravska dolina), posebno pozornost pa bomo namenili vprašanju slovenske manjšine na Koroškem.

Program: Odhod s Trga osvoboditve ob 6.00 v smeri proti Kranjski gori. Prehod meje pri Ratečah ter preko Megvarij v Avstrijo. Bistrica v Zilji - Bleiberg - dravska dolina - Spittal - Millstatt - Radenthein - Feldkirchen (Trg) - mimo Osojskega jezera - Kostanje - Vrba - Otok - Jedvovca (Pyramidenkogel) z lepim razgledom po vsej Celovski kotlini - Celovec. Prenočevanje v Celovcu. Drugi dan mimo Gospe svete in vojvodskega prestola na grad Hochosterwitz (Ostrovica, ogled), nato v smeri Bruckl (Mostič) - Djekše - Grebinj - Bleiburg - po Podjuni - Železna Kapla. Preko mejnega prehoda Jezersko domov. Prihod v Ljubljano predvidoma ob 19.00.

Strokovno vodstvo: Drago Kladnik, Jernej Zupančič.

Cena: 360 din, nečlani 390 din (prevoz, organizacija); cca 250 ATS (prenočišče, vstopnine).

Prijava: do 12. 10. 1991, Zemljepisni muzej.

Pogoji: potni list.

3. Sojuz na geografskite združenija na SR Makedonija, Geografski institut PMF, 91010 Skopje,

4. 1962,

5. enkrat letno.

Geografski razgledi so osrednja revija Geografskega društva SR Makedonije. Redno, enkrat letno izhaja od leta 1962. Revija obsega do dvesto strani, prispevki so v cirilici, strokovne razprave imajo tudi povzetke v enem od svetovnih jezikov ter UDK vrstilce.

Vsebina vsakega zvezka je razdeljena v tematske sklope. V prvem delu so objavljene strokovne razprave makedonskih geografov, ki v prispevkih obravnavajo različne geografske elemente, vezane na Makedonijo kot celoto (primer iz zadnjega zvezka revije: raba tal na privatnih kmečkih gospodarstvih, izseljevanje v tujino iz kmečkega okolja itd.), večje regije in občine (hipsometrija Skopske kotline, prebivalstvo v regiji Gevgelija - Valandovo, klimatske značilnosti v občini Makedonski Brod itd.) ali posamezna naselja (turizem v Gostivarju itd.).

Geografski razgledi bralce seznanijo tudi z življenjskimi jubileji vidnih geografov.

1. GEOGRAFSKI VIDIK,

2. Naučno - popularno spisanje,

3. Sojuz na geografskite združenija na SR Makedonija, Geografski institut PMF, 91010 Skopje,

4. 1970,

5. neredno, občasno.

Geografsko društvo izdaja poljudnoznanstveno revijo Geografski vidik, ki je pričela izhajati leta 1970. Prva leta je vsako leto izšel en zvezek, zadnji s številko šest pa je iz leta 1981. Prvotno redno izhajanje je zavrlo pomanjkanje finančnih sredstev za tisk geografskih publikacij.

Geografski vidik objavlja krajše geografske prispevke. Obseg revije je do sto strani. Članki so obogateni s črno-belimi fotografijami in skicami. Vsebina je zelo pestra. Večji del je namenjen regionalni geografiji Jugoslavije (v zadnji številki so prispevki o Ljubljani, Fruški gori, Šar planini, Skadarskem jezeru). Zanimarjena pa niso niti ostala področja družbene in fizične geografije ter posebej geografije v šoli.

1. POSEBNO IZDANIE,

2. -,

3. Sojuz na geografskite združenija na SR Makedonija, Geografski institut PMF, 91010 Skopje,

4. 1974,

5. občasno.

Geografsko društvo SR Makedonije je izdajatelj periodične publikacije Posebno izdanie. Publikacija izhaja občasno, do sedaj so izšle le tri knjige, ki imajo značaj

GEOGRAFSKE PERIODIČNE PUBLIKACIJE - MEKEDONIJA

✓ Janja Turk

Geografi v Makedoniji predstavljajo svoje raziskave v nekaj periodičnih publikacijah, ki bolj ali manj redno izhajajo v Makedoniji.

Geografsko društvo SR Makedonije je izdajatelj treh periodičnih publikacij. Najdaljšo tradicijo imajo Geografski razgledi, osrednja makedonska geografska revija, ki izhaja kot letnik že od leta 1962. Geografski vidik je poljudnoznanstvena revija, namenjena popularizaciji geografije. V publikaciji Posebno izdanie pa so objavljeni referati z geografskih simpozijev v Makedoniji.

Geografski institut PMF izdaja publikaciji Godišen zbornik in Posebno izdanie. Prvi prinaša geografske strokovne članke, v drugem pa so objavljene geografske monografije.

Zadnja leta izmed vseh omenjenih publikacij redno izhaja le osrednje društveno glasilo Geografski razgledi. Izdajateljska dejavnost pri ostalih revijah zaradi vse manjših sredstev za publiciranje vse bolj peša.

1. GEOGRAFSKI RAZGLEDI,

2. -,

zbornika. V vseh treh so objavljeni referati z geografskih simpozijev, ki jih je organiziralo Geografsko društvo SR Makedonije. V prvem zvezku so objavljeni referati znanstvenega srečanja ob petindvajseti obletnici Geografskega društva SR Makedonije. V drugi številki so zbrani referati na temo turizma in zaščite življenjskega okolja. V zadnjem zvezku so objavljeni prispevki s simpozija o prirodnih in sociogeografskih problemih planinskih območij.

UČITELJSKI TOVARŠ (ŠT. 24, LETO 1872) Milan Orožen Adamič

1. GODIŠEN ZBORNIK,
2. geografija,
3. Prirodno - matematiški fakultet na Univerzitetot "Kiril i Metodij", Institut za geografija, 91010 Skopje, p.p. 162,
4. 1948,
5. enkrat letno.

Geografsko periodično publikacijo Godišen zbornik izdaja Geografski institut PMF Univerze Kiril i Metodij v Skopju. Svoje začetke ima v reviji Godišen zbornik Filozofske fakultete v Skopju že leta 1948. Od leta 1969 izhaja kot publikacija Geografskega instituta v Skopju.

Godišen zbornik je letnik, objavlja geografske prispevke v makedonskem jeziku, cirilici, s povzetki v enem od svetovnih jezikov in UDK vrstilci. Tekst je dopolnjen s tabelami, grafikoni in črno-belimi fotografijami.

Avtorji v razpravah obravnavajo različne geografske elemente, vezane na Makedonijo. Razprave so rezultat dolgoletnih proučevanj in tematike usmerjenosti posameznih geografov. V zadnjem devetindvajsetem zvezku so med drugimi naslednji prispevki: strukturne spremembe v SR Makedoniji 1061-1981, determinante razvoja naselij v Skopski kotlini, značilnosti počitniških bivališč po občinah SR Makedonije.

1. POSEBNO IZDANIE,
2. -,
3. Prirodno - matematiški fakultet na Univerzitetot "Kiril i Metodij", Institut za geografija, 91010 Skopje, p.p. 162,
4. -,
5. občasno.

Posebno publikacijo z naslovom Posebno izdanie izdaja Geografski institut PMF v Skopju. Publikacija izhaja občasno, v njej so objavljene geografske monografije geografov iz Geografskega instituta. V knjižnici Oddelka za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani imamo podatke le o tretjem zvezku periodične publikacije Posebno izdanie. V njej je objavljena geografska študija M. Panova o socialni geografiji in prostorskem planiranju v SR Makedoniji. Ta študija je bila objavljena že leta 1976.

Učiteljski tovarš (List za šolo in dom. List 24, tečaj XII, str. 378, Ljubljana 15. decembra 1872) je izhajal dvakrat mesečno. Urednik je bil Andrej Praprotnik, ki je bil ravnatelj v mestni "četvertorazredni" ljudski šoli pri Sv. Jakobu v Ljubljani in ud cesarsko kraljevega deželnega šolskega svetovništva za Kranjsko. Odlomek priča, da so učitelji v štirirazredni osnovni šoli pred 119 leti razmišljali o metodah poučevanja, kartografiji, poznavanju domačega kraja in še marsičem. Zapis potrjuje, da ima poučevanje zemljepisa med Slovenci kar častitljive temelje in tradicijo.

"NEMI ZEMLJEVIDI (Z ZBORA LJUTOMERSKIH UČITELJEV 30.12.1871.)

Važnost zemljepisnih znanosti se je že po večem povsod spoznala. Zavaljo tega se je zemljepisni nauk vdomačil tudi v naj nižih, t. j. v ljudskih ali narodnih šolah. Nihče naj bi ne bil, da ne bi vsaj sploh nekoliko vedel o zemlji, na kateri živi človeški rod, ali saj o ozi svoji domovini, za katero bi se moral že iz domoljubja zanimati. Kdor hoče kak namen gotovše doseči, rabiti mora za to prava sredstva. Kdor si hoče zemljepisa do dobrega naučiti, in to v kratkem času, z malim trudom, posluševati se mu je tudi naj primernejših pomočkov. Zemljepis je šteje se med rečne nauke, pri katerih se z najboljšim vspehom podučuje na kazavni način, s pomočjo slik, z e m l j e v i d o v, ki nam na papirji v majhni meri predstavljajo ali celo zemljo, ali dele sveta, posamne države in dežele, ali gore in hribe, ali morje, reke in potoka, ali mesta, terge in vasi itd. Zemljevide, pri katerih so vse našteje reči opisane, t.j. zaznamovane z imeni, imenujemo n a v a d n e (normalne) ali g o v o r e č e zemljevide. Nasproti pa pravimo zemljevidom brez imen, da so n e m i (mutasti) zemljevidi. O koristi in rabi teh hočemo nekoliko spregovoriti. Nemi zemljevidi imajo namen, da se učenec več in boljše nauči zemljepisa, da je pri učenju delavnejši, pazljivši, sploh da svoje duševne zmožnosti bolj budi, da mu je učenje to prijetnejše in kratkočasnejše. Tudi za učitelje imajo nemi zemljevidi prednost, da se učitelj lahko popolnoma prepriča o vednosti učencev.

Pri popisanih navadnih zemljevidih ni toliko težavnosti razlagati to ali uno deželo, to ali uno gorovje ali porečje; kajti vse to je zaznamovano z imeni manj ali več. Na nemih zemljevidih pa ni niti ene besede; učenec mora vse to sam uganiti, in prav uganiti. Kako je pa to mogoče?

Kako se torej rabijo nemi zemljevidi?

Naj prvo treba je opomniti, da pri rabi teh zemljevidov treba je imeti tudi navadne (govoreče) zemljevide. Brez poslednjih je dobri namen nemih zemljevidov skoraj nemogoč in le po malem dosegljiv. Razločujejo se kakor navadni tudi nemi zemljevidi v stenske, za rabo v šolah in v ročne neme zemljevide za domače učenje. Za naj boljši vspah je treba obojih. Učitelj najprvo razlaga popisani stenski zemljevid; to ponavlja kateri boljših učencev; potem se opiše na isti način ravno tisti pa nemi zemljevid. Učenci z učiteljevo pomočjo to ponavljajo. Doma pa vzemo v roko svoje ročne zemljevide, govoreče in neme, ktere poslednje si z ozirom na prve popolnoma prisvojiti morejo tako, da v prihodnji učni uri morejo biti v stani imenovati vse tiste gore, reke, mesta, ki so na zemljevidu zaznamovane, in ktere so jim bile v učenje naložene. Jako mikavno je, ako se v ročne zemljevide brez pomoči navadnih zemljevidov, tudi zapisujejo imena dežel, mest i. t. d. To je zelo primerna šolska naloga, iz ktere se učitelj o pridnosti svojih učencev zlasti takrat more prepričati, kedar mu časa primanjkuje za ustmeno izpraševanje. To je tudi nekakov navod k risanju zemljevidov, ktero naj bi se v viših razredih ljudske šole začenjalo, ako bi se s tem ne potrosilo mnogo časa.

Kje pa se dobe nemi zemljevidi?

Pri Ignacu Fuchs-u na Dunaji (Kärntnerstrasse št. 63); pri tem tergovcu se dobe nemi in navadni zemljevidi v velikosti navadnih ročnih zemljevidov po 1 kr. Zvezek (atlas) s 30 mnogoverstnimi bodi si z nemimi ali govorečimi zemljevidi, velja 30 kr. Risani so s svitlovišnjevo barvo. Cenejših in zraven praktičnejših zemljevidov še nisem videl.

Zavoljo tega jih priporočam učiteljem in učencem ljudskih in srednjih šol, da se koristno učno sredstvo razširi in ž njim pospešuje učenje jako potrebne zemljepisne znanosti.

L."

Prispevek je podpisan samo z L., vendar je videti, da je bila to okrajšava za Janeza Lapajneto, ki je bil v tem času nadučitelj v Ljutomeru (Učiteljski tovarš. List za solo in dom. List 1, tečaj XII, str. 19-20, Ljubljana 1. januarja 1872).

In kako je danes z nemimi zemljevidi? So didaktično neprimerni? Je to zastarela metoda? Osebnostno mislim, da ne. Nemih zemljevidov pa že dolgo ni na tržišču. Za konec dodajamo še kratek zapis iz istega časopisa, ki govori o zemljepisu.

Kako naredimo zemljevid? Ako prebivališče znamo po štirih straneh sveta zaznamovati, si to tudi lahko narisamo. Na tablo ali na papir si naj pred zaznamovamo štiri strani sveta. Na zgornjo stran postavimo sever, na spodnjo jug, na desno vzhod in na levo zahod. Potem si mislimo, da smo kakor tica v višavi nad kakim krajem. Tu vidimo reke in ceste enake ozkemu pasu; narisano tudi gore, ki so na štirih straneh sveta. Zraven povdarjamo tudi daljavo, za katero si postavimo zmanjšano mero. Na zadnje zaznamovamo tudi kraje, ki so na štirih straneh našega prebivališča, ter jih vredimo tudi po daljavi. Tako naredimo mali z e m l j e v i d domačega kraja.

Zemljevid kaže manjše ali večje dele zemlje in sicer v manjši ali večji meri in ima navadno tudi mero zaznamovano. Na vsakem zemljevidu je na desni strani vzhod, na levi zahod, zgoraj sever, spodaj pa jug."

ALBIN STRITAR: KRAJINA, KRAJINSKI SISTEMI; RABA IN VARSTVO TAL V SLOVENIJI

Ana Vovk

Knjigo je izdala Partizanska knjiga v Ljubljani. Pokojni Albin Stritar, dipl. ing. agronomije, je bil vodja pedološke službe na Kmetijskem inštitutu Slovenije, kasneje pa redni profesor predmeta pedologija, raba in varstvo tal na Biotehnični fakulteti v Ljubljani. Bil je aktiven znanstvenik in raziskovalec na področju urejanja in izrabe ruralnega prostora in določanja posameznih tipov prsti.

Najnovejše Stritarjevo delo je izšlo leta 1990 pod naslovom Krajina, krajinski sistemi; Raba in varstvo tal v Sloveniji. Obsega 161 strani tekstovnega dela z literaturo in objavljeno bibliografijo. Seznam literature prinaša znana imena domačih in tujih strokovnjakov in njihovih del s področja pedologije. Koristna je navedba bibliografije, ki pregledno predstavlja knjige, članke v časopisih, poljudnoznanstvene sestavke, referate v kongresnih publikacijah, znanstvene in strokovne sestavke, projekte, raziskave, elaborate in ekspertize v rokopisih.

Knjiga je vsebinsko razdeljena na dva dela. Prvi, manj obsežni del z naslovom Krajina, krajinski sistemi, obravnava pojem "krajina" in shematično predstavlja krajinske sisteme in fizične parametre okolja, ki ustvarjajo krajinske sisteme. Drugi, obsežnejši del knjige ima naslov Raba in varstvo tal v Sloveniji. Podana je prostorska klasifikacija pedosekven v Sloveniji, pedocološke značilnosti in izkoriščanje posameznih pedosekven. Celovitost

rabe tal je zaokrožil s problemom opredeljevanja zemljišč za nekmetijske dejavnosti in urbanizaciji.

Knjigo bogatijo strokovno izdelane skice in barvne fotografije.

Stitarjeva knjiga je namenjena pedologom, agronomom, ekologom, krajinarjem, geografom in še posebej tistim, ki se ukvarjajo s podobnimi temami kot avtor.

Strokovna zasnovanost publikacije, preglednost in bogata slikovna oprema uvrščajo delo med pomembne dosežke, ki naj bi koristili vsem, ki so kakorkoli povezani s pokrajino. Menim, da je avtor kljub shematskim predstavitvam posameznih pedosekvcen uspel ustvariti celovit pregled, ki nam na razumljiv način prikazuje pedološki plašč Slovenije.

GRADIVO ZA EKSKURZIJO PRIMORJE

Drago Perko

Ob 15. zborovanju slovenskih geografov v Pororožu je poleg zbornika izšel tudi vodič z naslovom Gradivo za ekskurzijo Primorje. V prvem delu je predstavljen kopenski del ekskurzije, v drugem pa njen morski del. Vodič, ki ima moder ovitek in 14 notranjih strani, priporočamo predvsem učiteljem, saj si z njim lahko pomagajo pri ekskurzijah v Istrsko Slovenijo.

Žal je vodič, ki ga je vsebinsko in tehnično uredil mag. Milan Orožen Adamič, izšel v nizki nakladi (le 300 izvodov), tako da je na voljo le še nekaj izvodov, ki jih za 50,00 din na izvod lahko dobite na Geografskem Inštituta Antona Melika ZRC SAZU, Novi Trg 5, Ljubljana.

PRIMORJE

Drago Perko

Primorje je naslov zbornika, ki prinaša prispevke s 15. zborovanja slovenskih geografov v Portorožu in ga je leta 1990 v nakladi 600 izvodov izdala Zveza geografskih društev Slovenije.

Zbornik obsega 308 strani in ima barvno naslovnico, ki prikazuje Portorož z okolico. Vsebinsko in tehnično ga je s pomočjo namiznega založništva in računalniškega programa STEVE mag. Primoža Jakopina na računalniku ATARI ST 4M uredil, oblikoval in pripravil za tisk mag. Milan Orožen Adamič z Geografskega inštituta Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU.

Prvi del zbornika sestavlja 38 referatov, ki se ukvarjajo predvsem s pokrajino, v kateri je bilo zborovanje, to je Istrsko Slovenijo. 11 referatov je bolj fizičnogeograf-

skih, preostalih 27 pa družbenogeografskih, od katerih se jih največ ukvarja s problemi prebivalstva in naselij.

Drugi del zbornika sestavljajo šolski referati, tretji del pa na 11 straneh predstavlja pregled literature in virov, ki so jih avtorji, vseh skupaj jih je bilo 43, navajali v svojih prispevkih.

Vsem, ki vas zanima Istrska Slovenija, zbornik toplo priporočamo, saj boste lahko z njegovo pomočjo spoznali večino splošnih geografskih značilnosti in nekatere značilne probleme te sredozemske pokrajine.

Zbornik lahko dobite na Geografskem Inštituta Antona Melika ZRC SAZU, Novi Trg 5, prav tako tudi v Zemljepisnem muzeju Slovenije, Trg francoske revolucije 7, cena pa je 290,00 din.

GEOMORFOLOGIJA IN GEOEKOLOGIJA

Drago Perko

Zbornik Geomorfologija in Geoeкологија na 308 straneh prinaša prispevke s 5. posvetovanja geomorfologov Jugoslavije, ki ga je v okviru Podkomisije za geomorfologijo pri Zvezi geografskih društev Jugoslavije v Krškem od 18. do 23. junija 1990 organiziral Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. V nakladi 250 izvodov ga je izdal in založil Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

Zbornik obsega 308 strani in ima zeleno naslovnico, ki prikazuje mesto Krško s pomočjo njegove slike iz Valvasorjeve Slave Vojvodine Kranjske, modro obarvana Sava na dnu naslovnice pa povezuje mesto z jedrsko elektrarno na zadnji strani platnic, torej staro z novim.

Vsebinsko je zbornik uredil mag. Karel Natek, s pomočjo namiznega založništva in računalniškega programa STEVE mag. Primoža Jakopina pa ga je na računalniku ATARI ST 4M oblikoval in pripravil za tisk mag. Drago Perko; pri ostalih delih so pomagali tudi njuni sodelavci z Geografskega inštituta Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU.

Prvi del zbornika sestavljajo nekoliko daljši uvodni referati, ki predstavljajo pomen Antona Melika za jugoslovansko geomorfologijo, geoeološke značilnosti Vzhodne Krške kotline, razvoj reliefa v Sloveniji in geomorfološke elemente v Valvasorjevi Slavi Vojvodine Kranjske.

Sledi prvi tematski sklop sedmih razprav z naslovom Geomorfologija, naravne nesreče in človek. Drugi tematski sklop Geomorfologija in voda predstavlja le dva prispevka, tretjega, Recentni geomorfološki procesi, pa šest prispevkov. Na zborovanjih se redko pojavljajo

metodološki prispevki, v sklopu Metode geomorfološkega proučevanja pa najdemo kar štiri. Največ prispevkov prinaša sklop Terciarna in kvartarna geomorfologija, kjer devet avtorjev predstavlja rezultate svojih raziskav z različnih koncev Jugoslavije. Šesti, zadnji sklop Geomorfologija in geološke strukture sestavlja šest prispevkov, ki se večinoma ukvarjajo z geotektoniko.

Zbornik je vzbudil precejšnje zanimanje, med drugim je bil predstavljen v več radijskih in televizijskih oddajah, pa tudi v dnevnem tisku, v oceno javnosti pa je bil prvič ponujen na javni predstavitvi v Zemljepisnem muzeju Slovenije 29. januarja 1991.

Glede na visoko kvaliteto prispevkov, aktualnost geokologije, obilico slikovnega in tabelarnega gradiva in dobro tehnično opremljenost zbornika bralcem Geografskega obzornika priporočamo, da si ga ogledate in preberete.

Zbornik lahko dobite na Geografskem Inštitutu Antona Melika ZRC SAZU, Novi Trg 5, prav tako tudi v Zemljepisnem muzeju, Slovenije, Trg francoske revolucije 7, cena pa je 290,00 din.

VODNIK ZA TERENSKO DELO

Drago Perko

Ob 5. znanstvenem posvetovanju geomorfologov Jugoslavije od 18. do 23. junija 1990 v Krškem je poleg zbornika izšel tudi vodič z naslovom Vodnik za terensko delo. V prvem delu je predstavljeno terensko delo v okolici Krškega, v drugem terensko delo v vzhodnem delu Posavskega hribovja in v tretjem delu ekskurzija po Dolenjski. Vodič, ki ima zelen ovitek in 50 notranjih strani, priporočamo predvsem učiteljem, saj si z njim lahko pomagajo pri ekskurzijah v ta del Slovenije, poleg tega pa je v vodiču tudi precej slikovnega gradiva, ki ga je mogoče uporabiti pri pouku.

Vodič, ki ga je uredil mag. Karel Natek in oblikoval mag. Drago Perko, je zaradi nizke naklade 100 izvodov že pošel, vendar ga je na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU, ki je vodič izdelal, mogoče za potrebe šolskega pouka fotokopirati.

KRAŠKI ROB IN BRŽANIJA

Darko Ogrin

Ob priložnosti proslavljanja 500 - letnice hrastovelskih fresk je v maju 1990 izšel krajevni zbornik **KRAŠKI ROB IN BRŽANIJA** (izdajatelj Pokrajinski

muzej Koper). Namen zbornika je predstaviti Breg (Bržanijo) in Kraški rob, to je pokrajino na prehodu iz kraškega v flišni del Istrske Slovenije, ki jo pokriva krajevna skupnost Črni kal.

Kraški rob je novo ime v geografski literaturi. Z njim nekateri avtorji v zborniku označujejo apnenčaste stopnje s katerimi se zaključuje Podgorski kras. Menimo, da je vpeljava novega imena nepotrebna, ker za sam kraški rob že obstaja ljudsko ime Stena. Prav tako je tudi neupravičena širitev imena Kraški rob na sosednje predele Podgorske planote, Bržanije in Rižanske doline, kar je v zborniku prisotno, ker te pokrajine že imajo svoja imena.

Zbornik je zastavljen monografsko. V njem so zbrani prispevki iz geografije, arheologije, zgodovine in etnologije, s področja varstva naravne in kulturne dediščine, botanike in ornitologije. Na koncu je tudi prispevek o prostorskem razvoju KS Črni kal. Kljub široki zasnovi pa je težišče na zgodovinskih prispevkih, ki sestavljajo dve tretjini zbornika.

Geografski opis KS Črni kal je prispeval Raul Šiškovič. V njem najprej spregovori o položaju in velikosti KS ter o kameninski sestavi in površju. Sledi opis posameznih pokrajinskih enot (Podgorski kras, Breg ali Bržanija in Rižanska dolina). V nadaljevanju so predstavljene podnebne in vodne razmere ter prst in vegetacija. Poglavlje pa avtor zaključuje s prispevkom o prebivalstvu. Geografe, še zlasti tiste, ki se ukvarjajo s problemi prostorskega načrtovanja, bi radi opozorili tudi na poglavje o prostorskem razvoju KS Črni kal, s kartami zasnove namenske rabe, prometne infrastrukture, zasnove krajinskega parka Kraški rob in ureditvenim načrtom vasi Hrastovlje.

Zbornik je bogato opremljen s številnimi barvnimi in črno-belimi fotografijami, med njimi so tudi reprodukcije kart iz 17., 18. in 19. stoletja.

DRŽAVE SVETA 1991

Milan Orožen Adamič

Že sam naslov knjige zgovorno govori o njeni vsebini. To je razširjena in z novimi podatki dopolnjena naslednica pred dvema letoma natisnjenih Držav sveta 1989. Obsega 345 strani in je kar 75 strani debelejša od prvih "držav sveta". Avtorji obeh knjig so isti mag. Karel Natek, mag. Drago Perko in Milojka Žalik Huzjan. Založila jo je Zveza geografskih društev Slovenije.

Prva izdaja je med bralci doživela izredno topel sprejem, natisnjena v več kot 3.000 izvodih je bila izredno hitro razprodana. Očividno so "države sveta" uspešno

zapolnile vrzel v pomanjkanju take literature. Na to so velikokrat opozorili učitelji geografije, ki knjigo s pridom uporabljajo v učnem procesu. Napisana je kot priručnik, informator z najvažnejšimi podatkih o vseh državah sveta. Namenjena ni le geografom, temveč najširšemu krogu bralcev. Avtorji so si prizadevali, da bi postregli s kar se da ažurnimi in točnimi informacijami. Posebna odlika knjige je, da so vse države sveta obravnavane na enak način in ne tako, da bi nekaterim večjim ali pomembnejšim državam odmerili več prostora. To je bilo za avtorje nedvomno zelo težko, ker je za manjše, oddaljene države na voljo le malo podatkov, ali pa so ti pomanjkljivi. V knjigi je predstavljenih 175 neodvisnih in mednarodno priznanih držav, ki si sledijo po abecednem redu. Prvič je predstavljena tudi Slovenija kot 176. država na poti v popolno neodvisnost. V zadnjih dveh letih je prišlo v svetu do velikih sprememb, v izredno kratkem času je iz zemljevida Evrope izginila Nemška demokratična republika, spremenile so se razmere v vzhodni Evropi in drugod. Avtorji so si zavestno prizadevali, da bi se izognili razlagam teh sprememb. V knjigi predstavljeni podatki so ovrednoteni iz geografskega vidika, to je kar se le da celovito in objektivno.

Predgovoru, kjer so pojasnjena osnovna izhodišča knjige, sledi kratko poglavje o pisanju zemljepisnih imen, navodilo za branje knjige in pregled uporabljene literature. Lega vsaka države je predstavljena z manjšo pregledno skico. Sledi kratek oris najvažnejših podatkov o posamezni državi, ki vsebuje: kratico države, originalno ime, uradno ime, površina, število prebivalcev, gostoto prebivalstva, prebivalce, verstva, uradni jezik, glavno mesto, denarno enoto, družbeni proizvod, družbeni proizvod na prebivalca in povprečno realno rast družbenega proizvoda. V skladu s klasično zasnovano regionalne geografije je naslednja skupina informacij posvečena naravnim razmeram, opisane so osnovne značilnosti površja, podnebja in rastja. Družbene razmere in prebivalstvo predstavlja 8 rubrik: politične razmere, poselitev, mestno prebivalstvo, večja mesta, letna rast prebivalstva, rodnost, umrljivost in nepismenost. Gospodarstvo predstavlja 7 rubrik: gospodarske razmere, kmetijstvo, rudarstvo, industrija, uvoz, izvoz in pokritost uvoza z izvozom. Na enak način je predstavljena tudi Slovenija, tako si bralec lahko ustvari podobo in položaj naše dežele v primerjavi z drugimi neodvisnimi državami. Za nekatere zvezne države, kot so to na primer Avstralija, Združene države Amerike itd., so še dodatni prikazi enot in to v preglednih tabelah. Pri večini številčnih podatkov so dodani tudi rangi, to je mesta države glede na ostale države v posamezni rubriki.

Posebna in dodatna odlika knjige je, da je v celoti urejena z računalnikom (program STEVE) in so tako

podatki dostopni tudi v digitalni obliki. Vzoredno z razvojem računalniških komunikacij jih bo zato razmeroma lahko prenesti v geografski informacijski sistem (GIS). Ob vse večji potrebi vključevanja Slovenije v svetovne tokove je vedno bolj pomembno znanje o svetu in položaju naše dežele v njem.

Države sveta so postale nepogrešljiv priručnik, orodje, informator. . . Zbranih je izredno veliko podatkov, ki bi jih sicer morali iskati v številnih virih. Ob tem bi naleteli na neusklajenost podatkov, avtorji so opravili objektivno in strokovno pretehtano selekcijo, kar nikakor ni bilo lahko. Prav v tem pa je poglobljena vrednost in odlika nove izdaje Držav sveta 1991. Opravljeno je bilo izjemno obsežno in vse hvale vredno delo, ki zasluži priznanje prve vrste.

DRŽAVE SVETA 1991

Knjigo DRŽAVE SVETA 1991,
avtorjev Karla Natka, Draga Perka in Milojke Žalik Huzjan
naročite pri Zvezi geografskih društev Slovenije, Aškerčeva 12, Ljubljana.

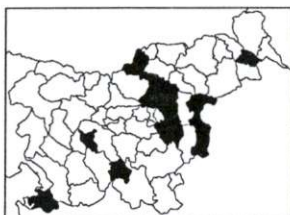
geodezijo je v tem trenutku življenjskega pomena, da se čimprej vključi v izgrajevanje geodetske osnove v GIS-u (geografski informacijski sistem), oziroma LIS-u. Pomemben podatkovni sloj bodo predstavljali podatki zemljiškega katastra, kjer bo zajet grafični in atributni del, poudarek pa bo na definiciji lastništva. Samo nova orientacija v izgrajevanju baz podatkov in podatkovnih modelov bo zadostila vse-

stranskemu povpraševanju po geodetskih bazičnih podatkih.

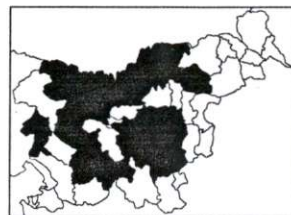
1. *Katalog podatkov geodetske službe, 1985, 1990. Republiška geodetska uprava. Ljubljana.*
2. *Mlakar, G. 1986: Kataster 1, zemljiški kataster in zemljiška knjiga. Tehniška založba Slovenije. Ljubljana.*

K članku: Drago Perko - Slovenske občine - gozdne površine

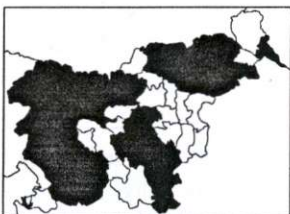
Slika 1: Občine s padcem gozdnih površin med letoma 1971 in 1981.

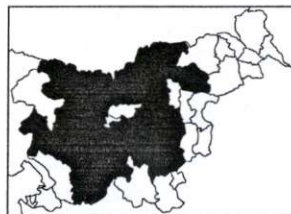
Slika 3: Občine z deležem gozda nad 50% leta 1981.

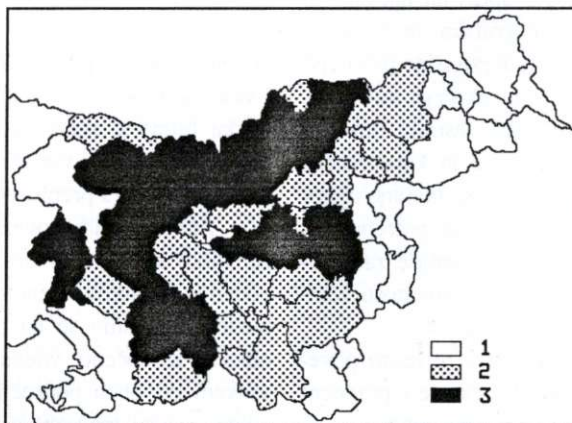
Slika 2: Občine s porastom deleža gozda med letoma 1971 in 1981.

Slika 4: Občine z deležem gozda nad povprečjem Slovenije leta 1981.

Slika 5: Občine z deležem gozda pod 45 % (1), med 45 in 55 % (2) in nad 55 % (3).

SLOVENSKE OBČINE - GOZDNE POVRŠINE

Drago Perko

UDK 630*9 (497.12)

SLOVENSKE OBČINE - GOZDNE POVRŠINE

Drago Perko, mag., Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 630*9 (497.12)

SLOVENE COMMUNITIES - FOREST AREAS

Drago Perko, mag., Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana, Slovenia

Prispevek prikazuje rast gozdnih površin in nekatere regionalne razlike v Sloveniji glede na različno gozdnatost posameznih občin.

The task represents the growing of forest areas and effects on regional differences in Slovenia.

Po šeststih podatkih za posamezne občine je leta 1971 gozd pokrival 9351 km² ali 46 % površine Slovenije, leta 1981 pa 9648 km² ali 48 %. Na osnovi takega gibanja bi bila šele na začetku devetdesetih let več kot polovica Slovenije porasla z gozdom. Vendar ti podatki (1) ne prikazujejo dejanskega stanja, saj ugotavljanje spreminjanja rabe tal poteka največkrat z vsaj nekaj letno zamudo. Po bolj stvarnih ocenah (2) je bilo leta 1961 9432 km² ali 47 % Slovenije pokrito z gozdom, leta 1971 9851 km² ali 49 %, že leta 1981 več kot pol ali natančneje 10 269 km² ali 51 % in leta 1991 dobrih 10 700 km² ali 53 %. Gozdne površine se povečujejo predvsem na račun pašnikov in travnikov (npr. pašniške površine so se v obdobju 1971 do 1981 zmanjšale za več kot 21 000 ha).

Med letoma 1971 in 1981 so se gozdne površine zmanjšale samo v 13 občinah (slika 1), najbolj v občinah Izola, Velenje (v obeh 6 %) in Brežice (4 %). V 24 občinah so se površine zmanjšale ali povečale za manj kot 1 %. Gozdne površine so se povečale v 47 občinah, najbolj v občinah Tolmin, Cerknica, Postojna, Mozirje (v vseh nad 5 %), Logatec in Nova Gorica (v obeh dobrih 10 %). Podobno se je delež gozdnih površin v istem obdobju prav tako zmanjšal v 13 občinah, v 7 je bil enak, v 40 pa porasel (slika 2).

Leta 1971 je gozd zavzemal več kot polovico površine občine v 30 občinah, leta 1981 v 32 (slika 3), leta 1991 pa v 34 občinah. To so predvsem občine s prevlado alpskega in predalpskega sveta (izjema je občina Tolmin).

Leta 1971 je bil delež gozdnih površin večji od povprečja Slovenije v 25 in 10 let kasneje v 24 občinah (slika 4). To velja predvsem za občine, ki

zavzemajo osrednje in severne dele Slovenije in segajo v subpanonski in submediteranski svet.

V splošnem (slika 5) je tako delež gozda največji v alpskem ter zahodnem in osrednjem predalpskem svetu. Največji delež gozda ima občina Ravne na Koroškem s 70 %, skoraj toliko pa občine Radlje ob Dravi, Tržič in Logatec. V skupini nad 60 % spadajo po vrsti od največjega do najmanjšega deleža gozdnih površin še občine Slovenj Gradec, Škofja Loka, Mozirje, Litija, Zagorje ob Savi, Trbovlje, Postojna, Idrija, Hrastnik in Laško. Okrog polovice površin občine zavzema gozd v občinah vzhodnega predalpskega sveta in nekaterih dolenskih in notranjskih kraških občinah. Najmanjši delež gozda je značilen za občine na območju subpanonskega in submediteranskega sveta. Najmanjši delež gozda ima razumljivo občina Ljubljana Center (okrog 6 %), manj kot tretjino površin pokriva gozd v občinah Izola, Piran, Lendava, Ljubljana, Domžale, Koper, Gornja Radgona, Lenart, Murska Sobota, Ormož, Ptuj, Sežana, Ljubljana Bežigrad in Brežice. Splošna značilnost je tudi, da v večini občin z visokim deležem gozdnih površin delež še narašča, v več občinah z nizkim deležem pa pada, tako da regionalne razlike znotraj Slovenije. Ne glede na razlike pa Slovenija kot celota postaja vse bolj deželna gozdna in postavlja se vprašanje smotrnosti in daljine rasti deleža gozda za slovensko državo.

1. Kladnik, D. 1983: Računalniški izpis rabe tal Slovenije po katastrskih občinah in občinah. Ljubljana.

2. Statistični letopis republike Slovenije 1990. Zaveza republike Slovenije za statistiko. Ljubljana 1990.